

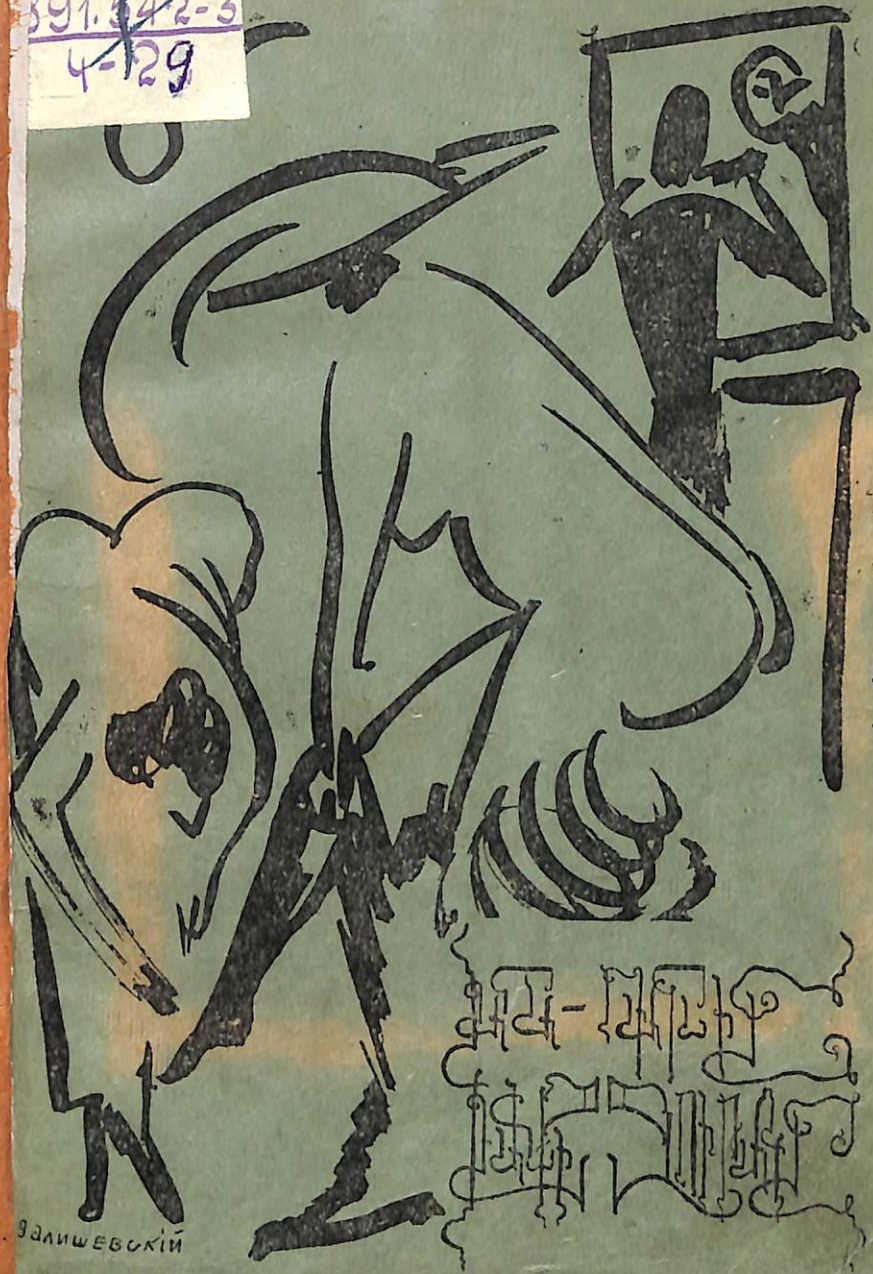
891.99

4-29

NOV 2011

391.342-3
4-129

93ЛИШЕВСКІЙ

ВОЗВРАТИТЕ КНИГУ НЕ ПОЗЖЕ

сбозначенного здесь срока

24	5/21-22			

891.99

4-29

ԿԱՐԱ-ԴԱՐԻԻՇ

պր.

ԿԵԱՆՔԻ ԶՈՒԹԱԿԸ

1001
2083

Տպ. «ԱՌԹՎ.Ո», Գլխավոր տպարան, № 1

ԽՈՒՅԻԹ

1917

ԿԵԱՆՔԻ ԶՈՒԹԱԿԸ

I

Սալարեանը արքունական ծառայութեան բաւական խոշոր պաշտօնեայ էր:

Նոր էր վերադարձել նա մի պաշտօնական ժողովից,— գիշերւոյ ժամը տասն էր:

Ամուրի, անհիւրընկալ և մենաւոր բնակարանը աղմուկում էր մօտակայ սենեակից լսուող կիթառի և երգեցողութեան ձայներից:

Սալարեանի խաղաղ և անվրդով կեանքին անսովոր էին այդպիսի ուրախ և աղմկալից ձայներ:

Ներս մտաւ աղախինը, բերելով հետը ընթրիք,

— Ովքեր են այդ,— դարձաւ նա աղախինին, զարմացած դէմքով:

— Տանտիրուհին ձեր կողքի սենեակը այսօր վարձով տուեց մի ուրիշ տիկնոջ,— նորա մօտ հիւրեր են եկել, ուրախանում են:

Ինչպէս շուտ,— անցաւ Սալարեանի մտքով: Նա տասը տարի անա ապրում է այդ երկու սենեակում և ոչ մի անգամ իր մօտը հիւր չի ունեցել, իսկ տիկինը տեղափոխւել է թէ չէ, արդէն հետը բերել է հիւրեր և ուրախութիւն:

Աղախինը դրեց մատուցարանը սեղանի վրայ և հեռացաւ:

Կողքի սենեակից շարուակուում էր լսել կիթառի մեղփիկ հնչիւնները և հրեմն ընդհատուող ուրախ խօսակցութիւնը և ծիծաղը:

Սալարեանը նստաւ սեղանի մօտ, բայց ախորժակը չէր տալիս ուտելու: Նա նայեց իր շուրջը և աչքին հանդիպեց պատից կախ արած երկու մեծ պատկերները,— դա իր մեռած ծնողների պատկերներն էին: Սեղանի վրայ, նոցա տակը դրած էին մի քանի շրջանակներ,— լոքա նոյնպէս մեռած մարդկանց էին յիշեցնում: Պատկերներից մէկը իր դեռատի մեռած քոյրն էր, իսկ երկուսը եղբայրներին, որոնցից մէկը մեռաւ ուսանող ժամանակը, իսկ միւսը գիմնազիայի վերջին դասարանում եղած ժամանակ: Ինքը իր ծնողների մեծ որդին էր, երբ աւարտեց համալսարանը և վերադարձաւ հայրենիք, արդէն իսկ ամայացած գտաւ իր հայրենական տունը: Մի տարում մեռան նրա հայրն և մայրը:

Ջարմանալի է, մի ինչ որ մահւան փոթորիկ անցաւ կարճ ժամանակում այդ դժբաղդ տան վրայով: Վերջինը— քոյրը վախճանեց թոքախտից, ամուսնութիւնից մի տարի յետոյ:

Մօտիկների մահը սուր յիշողութիւններ թողին Սալարեանի մէջ, և շատ անգամ, նոցա յիշելով, երեսայի նման արտասուում էր նա, բայց տարիներ անցան և ամեն ինչ հարթեց, և հեռաւոր անցեալում երևացող պատկերները այլ ևս ուժեղ կերպով չէին յուզում, շարժում նրան: Բայց այսօր իր հարազատների պատկերները, կարծես կենդանի դուրս էին գալիս իրանց ժամանակից խուճապած և փոշուտած շրջանակի միջից:

Երկար տարիներ պաշտօններով թափառելուց յետոյ

արդէն բաւական հասակն առած, Սալարեանը պաշտօնով տեղափոխեց իր հայրենի քաղաքը:

Սալարեանը վերաբնակեց իր ժառանգական հօր տունը, ուր դեռ մնացել էին իր մանկութեան բոլոր վկանները— յիշատակները՝ կահկարասին: Բնակարանը վաղուց, ի հարկէ, վարձով էր տրւած, բայց երկու մեծ սենեակները յատկացւած էին հօր տնից մնացած կահկարասիների համար: Սենեակները բերնէ-բերան լցւած էին և կողպած: Երկար տարիների փոշին հաստ շերտով նստած էր նոցա վրայ: Իրեղէնների մեծ մասն էլ դարսւած էր ամբարում: Ամեն ինչից երևում էր, որ ժամանակին այդտեղ բնակւել է Սալարեանների մեծ օջախը, որից այժմ ոչ մի կենդանի չետք չէր մնացել, բացի քայքայւած և արդէն ծերացած միակ ժառանգից և շառաւիղից— Սալարեանից:

Ամայացած օջախի միակ երեբուն ստեբը...

Անհրաժեշտ իրերը դասաւորելով իրեն յարմար երկու սենեակում, բնակարանի մնացած սենեակները նա քրէնով էր տւել մի բաղմանդամ ընտանիքի, որոնց մօտ և ինքը կերակրւում էր, որոնք և խնամում էին նորան, պահպանելով և խնայելով նրա թոյլ, նւազ առողջութիւնը:

Վտիտ, նիհար և ոսկրոտ էր Սալարեանի մարմինը: Նըրա մագաղաթի նման խուճապած և մաշւած դէմքը արտայայտում էր յոգնածութիւն և ֆիզիքական ու հոգեկան խորը սպառում:

Ժամանակից առաջ նա ծերացած էր ու հիւժւած:

Ի բնէ թուրակազմ լինելով Սալախեանը, տարիների անխնամ և մենակ կեանքը նրա տմրոզ էութեան և մարմնի վրայ դրել էր իր խորը ախտների հետքերը:

Խորշումած դէմքը, խորն ընկած մարած աչքերը, սեւացած տգեղ ատամները և վտիտ ու ածիււած դէմքի երկու

կողմում դուրս ցցած դեղնած մագաղաթի կտորները նը-
ման ականջները, ճաղատ, վարունդինման դուրս ցցած զը-
լուխը նայողի վրայ եթէ ոչ միայն զգանք, բայց գոնէ
միշտ խղճահարութեան և կարեկցութեան զգացմունք էին յա-
րուցանում:

Նայելով այդ մաշած, հիւժւած, ոսկրացած և ճմլւած
մարդու վրայ, դուք ակամայից համոզուում էիք, որ կեանքը
այդ մարդուն երբէք չի ժպտացել:

Պաշտօնի մէջ, իրաւ է, նա թէև առանձին յառաջադի-
մութիւն չէր անում, բայց շնորհիւ իր ճշտապահութեան և
բարեխղճութեան, բաւական աչքի ընկնող դիրք էր զբաւել,
և դա նրա ասպարէզի վերջին կայանն էր, այլևս նա բար-
ձրանալու, առաջադիմելու յոյս չուներ, և ցանկութիւն էլ
չուներ: Կատարում էր իր պաշտօնը ուղիւստ, հարթւած շար-
լօնով:— մեքենայօրէն: Նոյն մեքենայական վերաբերմունքը
արտայայտուում էր նորա մէջ և դէպի ամեն ինչը--իր կեան-
քը:

Տասը տարի ապրելով իր մայրենի քաղաքում, բացի
իր պաշտօնատեղից, պաշտօնական այցելութիւններից և իր
ընտանեացիների, նա ուրիշ տեղ չէր յաճախում կամովին:

Կեանքը այդ մարդու համար դառել էր պարզ թւա-
համար, և այդ թւահամարը նա կրկնում էր ամեն օր, ամ-
սէ--ամիս, տարւէ--տարի:

Ոչ մի ձգտում, ոչ մի ցանկութիւն կամ իղձ չէր ծա-
գում այս ոսկրացած վանդակի մէջ: Ամեն ինչ, ըստ երևոյ-
թիւն, մեռած, մարած էր նրա մէջը:

Եւ այդ գիշեր, երբ նա տուն վերադարձաւ, տեսնելով
իր սովորական կեանքի մթնոլորտը աղմկած, խոկոյն ընկաւ
անհանգիստ վիճակի մէջ, կորցրեց ակոթեակը և չէր իմա-
նում, թէ ինչ վերաբերմունք ցոյց տայ իր անսովոր դրա-

ցոնու վարմունքին, որ գիշերւայ այդ պահուն եկել էր վըր-
դովելու նորա սովորական անդորրութիւնը:

Սալարեանը դուրս եկաւ սենեակից, մեքենայօրէն մօ-
տեցաւ տանտիրուհու դռանը, որ ասի, թէ կողքի սենեա-
կի աղմուկը իրա հանգիստը վրդովում է, բայց կանգ առաւ
մի րոպէ մտածողութեան մէջ ընկաւ և ապա դառնալով դէ-
պի բակը դուրս եկող պատշգամբի միւս կողմը, կանգնեց իր
նոր դրացուհու պատուհանի առաջ:

Լուսամուտի թափանցիկ վարագոյրի յետևից նա նը-
կատեց իր դրացուհուն եւ նորա հիւրերին, որոնք նստած
կիթառ ածողի շուրջը լսում էին նորա միլօդիկ նւագածու-
թիւնը:

Նոր դրացուհին փարթամ մարմնով, լիքը ուսերով և
իրանով մի կին էր, նորա պրօֆիլ դէմքից նկատելի էր, որ
գեղեցիկ էր և զբաւիչ: Հագած ունէր նա շրջագգեստ--կա-
պտ, և լիքը թևերը բաց էին արմունկներից վերև, բաց էր
և նրա լիքը և փափուկ վիզը մինչև ուսերի կէսը:

Սալարեանը անզգայապէս մօտեցաւ աւելի մօտ լու-
սամուտին և հետաքրքրութեամբ սկսեց նայել իր դրացու-
հուն: Տիկինը նստած էր աթոռի վրայ և փարթամ ու լիքը
ազդըրը զրգուող տեսքով ու ուռուցածքով բարձրանում էր
միւս ոտի ծնկան վրայ:

Սալարեանի աչքերը փայլ ստացան և մարած բիրե-
րը անսովոր կերպով ցոլացին, ինչպէս պսպղուն կոճակներ:
Նոցա մէջ սկսեց ինչ որ կենդանի խալ:

— Որքան գեղեցիկ է, — անցաւ նորա մտքով: Մի անգամ
ևս նայեց նա գեղեցիկ կնոջը, ապա նորա աչքերը նայեցին,
դիպան իր ոսկրացած, կմախքացած ձեռքերին: Մի ինչ որ
ծանր, թախծոտ զգացմունք համակեց նորա սիրտը: Նա իս-
կոյն, գաղտագողի, շնչասպառ անցաւ իր սենեակը և արագ

մօտենալով հայելուն, սկսեց ուշի ուշով նայել իր վրան:

Հայելին անողոր ճշտութեամբ ցոլացրեց նրա այլանդակ պատկերը: Սալարեանը բացեց, կարծես, սողացրեց իր պոռնոգները և սև, դեղնած, մաշած ատամները դաժան կերպով դուրս ցցեցան:

Սալարեանը ցնցեց: — Ես կը մաքրեմ ատամներս, — անցաւ նորա մտքով և իսկոյն մօտեցաւ լացարանին: Լարւած ուշադրութեամբ և անհանգիստ զգացմունքով կողքի սեղանի վրայ շարեց ատամնափոշու, անգործադրութիւնից արդէն փոշոտւած, արկղիկը, ատամի խողանակը և մի բաժակ մաքուր ջուր: Ապա վերցրեց ձեռքը հոտաւէտ սապոնը և սկսեց լացել, — սապոնը արագութեամբ սահում էր շրփւող ձեռքերում: Սառը ջուրը մաքրեց, թարմացրեց նորա խոնացած և թառամած դէմքը: Երեսը լանալուց յետոյ, վերցրեց ատամնափոշու մէջ թաթախած թաց խողանակը և սկսեց ամուր և արագ-արագ քսել դեղնած և սևացած ատամներին:

Ատամները փայլեցին:

Ատամները լանալուց յետոյ, նորից սառը ջրով բռահարեց երեսը և ապա մաքուր, կզրոցից նոր հանած սրբիչով ցամաքացրեց երեսը, ակնջները, որոնք թրջւած թղթի նման յոլորւել, կախւել էին: Մերկ, ճաղատ գլխի շուրջը տըգեղ կերպով կախկիւած էին խիտ և ուղիղ կանգնած մազերը: Սալարեանը վերցրեց սանրը, կարգի բերեց իր անկանոն ցցւած մազերը, ապա օգեկօլօնով թարմացրեց իր ճաղատ գլուխը:

Թեթև ուրախութեան ժպիտը անցաւ նորա դէմքով:

— Վաղը կերթամ բազնիս, — մտածում էր նա, — լաւ կը լըւացեմ, կը մաքրեմ, կը հագնեմ նոր շորերս և կանցնեմ զրացուհուս պատուհանի մօտով, նա ինձ կը տեսնի և կը նկատի:

Յուսոյ մի նշոյլ անցաւ այդ մարդու խաւարած հոգու միջով:

Այդպէս մտածելով սալարեանը վաղւայ մասին, կամաց և մատների ծայրերով դուրս սողաց պատշգամբը և անշուկ, մատների ծայրերով մօտեցաւ դրացուհու պատուհանին:

Նա նկատեց, որ հիւրերը պատրաստուում են տուն գնալու: Դրացուհին կանգնած էր մի փոքր ինչ թեքւած և մի ձեռքով կռթնած կողքին: Հաստ, գեր և հետզհետէ դէպի վեր և լցւող ազդրը ուժեղ և ուռած խոշորութեամբ դուրս էր տւել բարակ և փափուկ կապտի տակից: Խոշոր և բարձր կուրծքը նկատելի բարձրանում էր և իջնում նորա շնչի տակ, իսկ կզակին թեթև դրած ձեռքը յուզիչ մերկութեամբ բաց էր արել նորա հոլանի թևը մինչև ուսը:

Սալարեանը աննկատելի գլուխը մօտեցրեց պատուհանին և ճակատը կպաւ ապակուն: Սառը ապակին ուշքի բերեց նորա տաքացած գլուխը:

— Ախ, հրքան գեղեցիկ է, — անցաւ նորա մտքով, յառած աչքերով նայելով կնոջ բաց թևերին:

Սալարեանի աչքերը, ինչպէս լուսնի շողքի տակ ընկած ապակու կտորներ, սկսեցին պսպղալ մթութեան մէջ:

— Երանի մի անգամ գրկեմ և համբուրեմ այդ փափուկ, բաց թևերը, մերկ ուսերը և ես բոլորովին կառուջանամ, կը կազդուրեմ, անցաւ դարձեալ նորա յանցաւոր մտքով և նորա թուլացած շղերը, կարծես, ամբացան, լցեցին:

Բայց հէնց որ աչքը նորից ընկնում էր իր ոսկրացած ձեռներին, սկսում էր դողդողալ և ինչ որ տխուր ու թախծոտ սուտեր իջնել նորա խորշոմած և ճմլւած դէմքի վրայով:

Սալարեանը սուտերի նման անյայտացաւ պատուհանի առաջից:

Հիւրերը գնացին, սենեակը խաղաղեց, ամեն ինչ լռեց:

Սալարեանը մտաւ սենեակը, հանեց և պառկեց քնելու։ Քունը չէր գալիս, հազիւ լսելի խշխշոցը, որ գալիս էր կողքի սենեակից ամուր փակւած դռնովը, շարժում էր նրա յոգնած, լարւած ջղերը և յուզում։ Ահա նա էլ հանւում է, մտածում էր նա,— և, իրաւ, Լիւդմիլա Խլանովնան հանեց իր թափանցիկ կապտը, բացեց նորա լայն, լիքը ու առողջ կուրծքը, ամբողջովին մերկ թեքն և ուսերը։ Նա կիսամերկ էր՝ թափանցիկ, բարակ սպիտակ շապիկը քողի նման կանոնաւոր և հուժկու ազդրերով իջնում էր ներքե, ծնկներից քիչ ցած։ Եւ ահա մազերն էլ արձակեցան, և խիտ հիւսերով թափւեցան փափուկ ու գեր ուսերի վրայ։

Սալարեանը, կարծես, ինստինկտաբար զգում էր այն, ինչ որ կատարւում էր պատի միւս կողմը և մեզի թուրութեամբ և ախորժելի զգացմունքով լցւում էր նորա ցամաքած մարմինը։ Նորա երեակայութիւնը այնքան վառւում, բորբոքւում էր, որ ահա, կարծես, պարզ տեսնում էր զեզեցիկ և ախորժելի կնոջը իր առաջ, իսկ ինքը պատրաստ է թեւերը տարածել և փաթաթել գեր և հոլանի կնոջ մարմնով, ամուր սեղմել իր ոսկրացած և ցամաքած մարմնին։

Սալարեանը կծկեց և գլուխը պատին դէմ արած շնչասպառ սկսեց լոել ամեն մի թեթեւ ձայն, շշուկ։ Նորա դէմքը պարզւել էր, մազադաթագոյն ականջները դռնատ փարդի գոյն էին ստացել, սիրտը արագ բաբախում էր, ձեռներն ու ոտները դողում էին հազիւ նկատելի ու մանր շարժումով։

Սալարեանը յանկարծ նայեց պատից քաշ արած իր ծընողների մեծադիր պատկերներին, որոնք, կարծես, նախատական հայեացքով նայում էին մահճակալի վրայ կուչ եկած իրենց որդու վրայ։ Կարծես, այդ անշունչ, հնութիւնից գունատւած, իւզաներկ պատկերները խանդաբոս էին նորա

մենակութեան մէջ ապրող երազներին,— նա արագ գլուխը բարձրացրեց և հանգցնելով մահճակալի մօտ սեղանի վրայ դրած վառ ձրագը, աւելի արագութեամբ կուչ եկաւ, կծկեց վերմակի տակ։

Կողքի սենեակում լսեց ինչ որ թրխկոց։ Սալարեանը ցնցեց և ամբողջովին լսողութիւն դառած, ականջները լարեց դէպի մահճակալի կողքին մի հնամաշ գորգով ծածկւած դուռը։

Ձրխկոցը կրկնեց։ Սալարեանը նորից ցնցեց և ծռնկի գալով, գլուխը մօտեցրեց խալիչային։ Երկար նա այդպէս լսողութիւն դառած, մնացել էր արձանացած, բայց կողքի սենեակի խորը լուսութիւնը թաղեց, կորաւ շրջապատող խաւարի մէջ։

Մինչդեռ միւս սենեակում զեղեցկուհին կիսաբաց, լայն և առողջ ազդրերը անփոյթ կերպով ձգւած մուշ-մուշ քնած էր։

Անցան մի քանի այլ ևս ծանր, արճճի պէս, Սալարեանի սրտին նստած, բոպէներ,— նա անշարժ իր դիրքում լսում էր, բայց այլևս ոչ մի ձայն, շշուկ, չէր գալիս նորա ականջին։

Բոպէներ անցնում, սահում էին, նա լարւած լսում էր դեռ ամբողջովին լսողութիւն դառած, երբ յանկարծ նորա ոսկրացած, կմախք դարձած գանկի մէջ անցաւ մի յանցաւոր և յանդուգն միտք։

Պոկել, քաշել, հանել խալիչան և բանալ դուռը։ Այդ միտքը ուժգնօրէն սկսեց յուզել, տանջել նորան։ Սալարեանի սիրտը աւելի ուժգին և փոթորկոտ արագութեամբ ըսկսեց բաբախել և ամբողջ մարմնովը սկսեց անցնել մի ջրային տենդոտ դող։ Նա արագ բարձրացաւ մահճակալի վրայ և երբ ձեռքը մեկնեց, որ քաշի, պոկէ խալիչան, ուժասպառ ընկաւ մահճակալի վրայ և ծանր ու ճնշող շնչառութիւնը

ըռնեց, համակեց նորա ներսը: Սառը քրտինքը դուրս տեց
նորա ճակատը և նա փաղտադողի, կարծես, թագնեւելով մէ-
կից, անշշուկ և կամացուկ փաթաթեց վերմակի մէջ և կա-
մաց-կամաց սկսեց ուշքի գալ և հանգստանալ:

—Աստուած իմ, հրքան լաւ եղաւ, որ չարի... անցաւ նո-
րա մտքովը և ապա համարեա շշուկով արտասանեց այդ
բառերը, բայց իսկոյն մի ուժգին վախ համակեց նորան, և
նա նոյնիսկ համարձակ մտածել անգամ իր մտադրութեան
համար երկիւղ զգաց և աւելի խորը, աւելի ամուր կծկեց
իր վերմակի տակ, իսկ երբ համոզեց, որ իրաւ ինքը ի կա-
տար չի ածել իր ցանկութիւնը, սաստիկ ուրախացաւ և տ-
գատ շունչ քաշեց:

Խորը գիշերից արդէն անցել էր, կողքի սենեակից
սուր և շաշող հնչիւնով հին, ժամանակից թուլացած, պատի-
ժամացոյցը տեց իւր զարկերը, որոնք մթութեան և խաւա-
րի մէջ կարծես սուզեցին, մարեցան և կորան:

Եւ նորա նիհար ու վախտ մարմինը հպիւր լոկի նւազ
շնչի ու անհանգիստ ջղաձգութիւնների տակ կամաց-կամաց
սկսեց հանգստանալ ու իր յանցաւոր մտքերով մտնել քնի
գիրկը:

Իսկ գեղեցկուհին լամպարի թոյլ ու պլպլացող լոյսի
երերուն սուերների տակ յանցաւոր մերկութեամբ մէջքի
վրայ ձգւած մահճակալին, ուժգին ու առողջ շնչով օրօրում
էր իր ոսկի և ցնորամիտ երազների մէջ:

Եւ յանցաւոր շունչերը սուերների նման անցնում էին
այդ երկու,— արգաւանդ ինչպէս հող և չորացած ու հիւժւած,
ինչպէս հիւանդոտ ու ծերացած ծառը—կեանքերու շուրջը:

Գիշերը լուսանում էր և բերում էր իր հետ վարանոտ,
բայց նոր ծագող ու շողշողուն լուսոյ ճառագայթներ...

Ժլատ, գծում Սալարեանը իր կեանքի մեծագոյն մա-
սը անց էր կացրել անգոյն, միօրինակ և անընդհատ իրան
զրկելով: Չը նայելով, որ նա հօրից ստացել էր բաւական
խոշոր կարողութիւն, բայց կոպէկը կոպէկի վրայ դնելով,
աւելացնում էր իր հարստութիւնը:

Խնայելը իր ձեռք ընկած կոպէկը դարձել էր նորա
կեանքի նպատակը, և այն ժամանակ, երբ ուրիշները ապ-
րում էին, վայելում էին կեանքը, նա հրում էր իրանից բո-
լոր վայելքները, հոգով և սրտով կպած լինելով կոպէկին,
որից բաժանւելը նա չէր ցանկանում, նոյնիսկ իր առողջու-
թեան վնով:

Եւ այսօր, երբ նորա մաշւած, հիւժւած մարմինը կանգ-
նած էր իր կեանքի չնչին մնացորդի առաջ, նորա մէջ յան-
կարծ ծագեց մի անզուսպ տենչ, մի անդիմադրելի զգաց-
մունք ապրելու, վայելելու կեանքը: Նա յետ նայեց իր ան-
ցած ճանապարհը և զարհուրելով տեսաւ անվերջ աւերակ-
ների կոյտեր, անդադրում զրկողութիւնների շարան, ոչ մի
գունաւոր շերտ չը կար այդ միօրինակ և միապաղաղ ան-
ցած կեանքի մէջ, և այնտեղ, որ նա կարող էր նոյն իսկ
փշրանքներ ստանալ կեանքից, նա չէր կոանում, չէր ժողո-
վում այդ փշրանքները, վախենալով զրպանից վայր ձգել իր
սիրած կոպէկը:

Առաւօտեան վաղ վեր կենալով Սալարեանը կազդուր-
ւած էր զգում իրեն սովորականից աւելի,— նորա ոսկորները,
կարծես, ամրացել էին և թուլացած ու փխրուն մարմինը
կարծես, աւելի ամուր և աւելի սերտ էր կպած նորա կը-

մախքին, թէև ամբողջ մարմնի մէջ զգում էր մի ինչ որ ախորժ թուլութիւն, յաճելի յոգնածութիւն:

Սալարեանը մեծ ախորժակով նախաճաշեց և մի բաժակ թէյ խմելուց յետոյ, գնաց իր պաշտօնատեղին: Պաշտօնատուն մտաւ նա սովորականից աւելի ուրախ տրամադրութեան մէջ: Նկատեցին այդ և նորա պաշտօնակիցները և ստորագրեալները, որոնց վերաբերմամբ նա այդ օրը մեղմ և բարեհոգի վերաբերմունք ցոյց տւեց, իր սեղանի վրայ դրած թղթերը առանձին սիրով և ուշադրութեամբ սկսեց փայփայել և նայել: Կարծես ինչ որ կենարար շունչ էր մտել նորա ցամաքած ջղերի մէջ և այդ նկատեցին բոլորը:

Петръ Артемьевичъ моладцомъ выглядить сегодня, жардаւ նորան իր պաշտօնակիցներից մէկը ստացկիյ սովեանիկ Պերեվերգևը:

Да, да, бываетъ со мною иногда... և իսկոյն յիշեց գիշերւայ դէպքը և կարծես ինքը իրանից ամաչեց և կռնալով սկսեց սեղանի թղթերը կարգի բերել:

Ժամը երկուսից անց Սալարեանը տանն էր: Լաւ ճաշելուց և մի բաժակ գինի խմելուց յետոյ, նա պառկեց հանգստանալու:

Երեկոյեան դէմ Սալարեանը պատրաստեց բաղնիս գնալու:

Մի անհանդիստ ջիղ էր մտել Սալարեանի ներսը և նորա աչքին ամեն ինչ սկսեց ծուռ և անկանոն երևալ: Մաքրութեան վրայ առանձնապէս սկսեց ուշադրութիւն դարձնել, նա կանչեց աղախին, դրեց առաջը մի բուրլի արծաթ, ապշեցնելով միանգամայն աղախնուն իր առատաձեռնութեամբ, պատուիրեց անմիջապէս սենեակը մաքրել և իրերը կարգի բերել մինչև ինքը կը վերադառնար տուն բաղնիսից: Բաղնիսում Սալարեանը սովորականից աւելի երկար մնաց:

Նոյն իսկ բաղնիս նա տարեկան մի-երկու անգամ էր զրնում, որ աւելորդ ծախս չանի: Ճանապարհին նա մտաւ առաջնակարգ խանութներէից մէկը և գնեց ամենալաւ ուտելիքներ, մրգեր ու քաղցրաւէնիներ, պատուիրելով տուն ուղարկել: Խանութպանը, որ ճանաչում էր Սալարեանին, իբրև ժլատ մարդու, զարմացաւ նրա առատաձեռնութեան վրայ: Ճանը առաւել ևս զարմացան Սալարեանի անսովոր վարմունքի վրայ: Երբ նա տուն եկաւ մաքրած և թարմացած, ամեն ինչ մաքրած և կարգին զաստուրած գտաւ սենեակում: Չը բաւականանալով աղախնի արածով ինքը այստեղ-այնտեղ մի փոշու հետք նկատելով, սկսեց լաթը ձեռքը սրբոտել: Եւ երբ աղախինը նորից մտաւ ներս, Սալարեանը պատուիրեց ամեն օր սենեակը մաքրել: Մինչ այդ նոյնիսկ ինքը արգելում էր սենեակը մաքրելու: Ժլատ, զծուծ նրա բնաւորութեան դժերը նկատելի էր նոյնիսկ իւր սենեակի անկանոն և փոշոտած սարք ու կարգի վրայ:

Կեանքը սահում էր բանալով իր յետևից գեղեցիկ և ախորժելի պատկերներ, թողնելով նրան իր աղբոտած և խուլ անկիւններից մէկում:

Եւ ահա յանկարծ այդ անծանօթ և մոռացած կեանքի գրքից Սալարեանի առաջը բացւեց մի գեղեցիկ ու փայլուն էջ, որը կարդալու համար բնութիւնը այնքան քիչ ոյժ և զօրութիւն էր թողել նորա հոգու աչքերի մէջ:

Եւ ահա նա, կարծես, վերջին ճիղը, վերջին ոյժն էր գործ դնում մոխրի տակը թաղւած, մարելու մօտ կայծերը նորից առկայծելու, վառելու համար, և որքան քրքրում էր նա իր հոգու ներսը, այնքան շատ և շատ դուրս էր տալիս իբր անցեալ երիտասարդ և աւելի առողջ կեանքի վառած, մոխիր դարձած մնացորդները:

Իսկ որքան ուժեղ, որքան անզուսպ առկայծում էին

այդ մոխիրներն մէջ թաղնւած կայծերը և մթութեան մէջ
յանկարծ առկայծող, վառւող ճրագի նման, նորից հանգչում
էին, մարում:

Նիւթը սպառած էր, կըրակը չէր զօրում:

III

Պարզ, լուսնեակ դիշերին Սալարեանը կանգնած էր դէ-
պի բակը դուռ եկող լայն պատշգամբում և նայում էր աստ-
ղալից երկնքին, երբ յանկարծ քացեցաւ իր դրացունու դու-
ռը և ամբողջովին սպիտակ հագած անձանոթունին դուրս
եկաւ պատշգամբ, հետն էլ տանտիրուհին:

— Գիտէ՞ք, մենք երեկոնները սովորութիւն ունենք պատըշ-
գամբում թէյ խմելու, դարձաւ նրան տանտիրուհին:

— Ահ, դա շատ լաւ է, մանաւանդ այսպիսի հարաւային
հիւանալի դիշերներին:

Սալարեանը շատ մօտ էր կանգնած աիկիններին:

— Դուք ծանօթ չէ՞ք դեռ: Ձեր դրացունին, դարձաւ տան-
տիրուհին Սալարեանին:

Սալարեանը տատանւեց, ծնկները թուլացան, վարի
ծնօտը սկսեց դողդողալ և թակարդը ընկած մկան նման
այս ու այն կողմ նայելով, մօտեցաւ աիկնոջը և դողդոջուն
ձեռքը մեկնեց նորան, խորը գլուխ տալով:

— Ես, գիտէ՞ք, մենակեաց մարդ եմ: Ներեցէք, ես ձեզ մի
երկու անգամ տեսայ... բայց... և լեզուն կապեց, կծկեց,
խեղճացաւ և յանցաւորի նման մնաց քարացած աիկնոջ ա-
ռաջը:

Լիւզմիլա Իվանովնան, այդպէս էր նորեկի անունը,
թափանցող հայեացք ձգեց Սալարեանի վրայ, սիրալիր մեկ-

նեց ձեռքը և չգիտէր ինչ պատասխանէր, այնքան անսպա-
սելի և անսովոր էր այդ սմբած, կմախքացած և ճմուռած դէմ-
քով փոքրիկ մարդու երևալը լուսնի շողքերուն տակ: Սա-
լարեանը կարծես խրտնեցնող մի սոււեր լինէր յանցաւոր
կերպով կանգնած դեղեցիկ կնոջ առաջ:

Լիւզմիլա Իվանովնայի ներսը ինչ որ խայթող կերպով
ցաւեցրեց, — Սալարեանի այլանդակ, կորացած կերպարանքը
նորա սրտում մի անբացատրելի զգացմունք յարուցեց. խղ-
ճահարութիւն էր դա, թէ մի տեսակ զգւանք բերող զգաց-
մունք, երբ, օրինակ, տեսնում ես խլէզ, գորտ կամ մողէս:
Մի խօսքով մի ինչ որ սողացող բան, կարծես, անցաւ իր
ձեռքից, բարձրացաւ թեւ և ապա անցաւ ամբողջ մարմնովը:
Այդ զգացմունքը այնքան ուժեղացաւ, որ նոյնիսկ զգաց,
կարծես, թէ անա թևի տակը, մէջքի կողմը ինչ որ բան
բարձրացաւ և անհանգստութիւն է պատճառում իրփն:

Անախորժ դուրսութիւնը ընդհանեց տանտիրուհին:

— Սալարեանը մեր շատ հանգիստ ու սուս բնակիչներէից
է, նորա դրացութիւնը ձեզ չի անհանգստացնի, ոչ եկող, ոչ
գնացող ունի, մենակ մարդ է:

— Այո, ես մենակ մարդ եմ, գնում եմ պաշտօնատեղիս և
վերադառնում սուս և տանից շատ հագիւ է պատահում, որ
դուրս եմ գալիս և շատ շուտ էլ պառկում եմ քնելու: Այն-
պէս որ կ'ըրող էք համարել, համարեա թէ դրացի չունէք:

— Երևի երէկ գիշեր մենք բաւական անհանգստացրինք
ձեզ, չը թողինք քնելու: Երէկ անսպասելի կերպով մօտս հիւ-
րեր ունէի, եկել էին ընկերուհիս և նորա ուսանող նշանա-
ծը: Մոսկւացի է օրիորդը, ես էլ Մոսկւայից եմ: Իսկ երի-
տասարդը այստեղացի՝ կովկասցի, շատ ուրախ մարդիկ են:
Հիտներն էլ մի ուսանողուհի, նոյնպէս Մոսկւայից եկած, իր

ընկերուհու մօտ հիւր: Այնպէս որ աղմուկ շատ արինք և ձեզ էլ քնել չը թողինք, երեւի:

Ո՛հ, ամենեին, ընդհակառակը, ի՞նչ բաւական ախորժակի էր լսել կիթառի ձայնը և օրիորդի հրգը: Ես երաժշտութիւն շատ իմ սիրում: Այս խօսքերի վրայ մի ինչ որ գունատ կարմրութիւն անցաւ Սալարեանի երեսովը:

Տանտիրուհին հեռացաւ թէի մասին հոգալու:

— Երեակայեցէք, ես ևս շատ եմ սիրում երաժշտութիւնը, բայց զժբաղդաբար ոչ մի գործիքի վրայ չեմ նւագում:

Խօսակցութիւնը շարունակեց և հետզհետէ կենդանի գոյն էր ստանում:

Լիւզմիլա Իվանովնայի սիրալիւր վերաբերմունքը սըրտապնդեց Սալարեանին, մէկս կողմից Սալարեանն էլ առաջին իր արած անախորժ տպաւորութիւնը հարթեց և սողունի յիշողութիւնը քիչ-քիչ չքացաւ տիկնոջ ուղեղում, առաջը տեսնելով մի խղճահարութեան արժանի միայն և բոլորովին անփափառ ու մեղմ վարեցողութեան մարդ:

— Ներեցէք համարձակութեանս, դարձաւ Սալարեանը տիկնոջը, վաղմեց է դուք մեր քաղաքումն էք և արդեօք եկել էք ընդմիջոյ մնալու:

Սալարեանը, որ քաղաքավարի ձևեր ունէր և, պէտք է խոստովանել, լաւ, գոնէ արտաքին կրթութիւն ունէր ստացած, այս անգամ ուղղակի դուր եկաւ Լիւզմիլա Իվանովնային իր ուշադիր վերաբերմունքի համար:

— Ընդամենը մի շաբաթ է, — հիւրանոցից ուղղակի այս բընակարանն եմ եկել, և համարեա ոչ մի ծանօթ չունեմ: Եկել եմ այստեղ բաղդ օրոնելու, գործ ձարելու, ծիծաղելու դարձաւ նա:

— Ի՞նչ գործ, հետաքրքիր է իմանալ, գուցէ ես ձեզ կառողանամ օգտակար լինել:

— Օ, շատ ուրախ կը լինէի եթէ դուք մի բան անէիք ինձ համար, ես բոլորովին օտար եմ այստեղ և ոչ ոքին, ինչպէս ասացի, չեմ ճանաչում, ես կը ցանկայի մի օրեւ ընտանիքում կամ հիմնարկութեան մէջ պաշտօն ունենալ: Կարող եմ լինել դաստիարակչուհի և ծառայել գրասենեակում: Ունեմ փորձառութիւն և միջնակարգ կրթութեան վերջապահ: Գիմնագիրս եմ աւարտել, գիտեմ ֆրանսերէն և գերմաներէն լեզուները, որքան անհրաժեշտ է դաստիարակչուհու համար:

— Ա, դա շատ լաւ է, ես գուցէ կարողանամ մի բան անել ձեզ համար:

— Ախ, որքան շնորհակալ և երախտապարտ կը լինէի ձեզ: Տիկնոջ սիրտը լցեց յուսոյ մի նշոյլով և Սալարեանը նորա աչքում երևաց մի բարի մարդ, առաջին անախորժ տպաւորութիւնը աւելի հարթեց, նոր և ախորժելի տպաւորութեան տակ:

Սալարեանը իրաւ ի պաշտօնէ բաւական մեծ կապեր ունէր, շատ անգամ նորա օգնութեան էին դիմում գործի վերաբերմամբ դիրք և կարողութիւն ունեցող մարդիկ մի օր և է խնդրով, այնպէս որ նա յոյս ունէր տիկնոջ համար օր և է պաշտօն ձարել իր ծանօթների մօտ:

Տանտիրուհին մօտեցաւ խօսակիցներին և հրաւիրեց թէյի:

Թէի սեղանին Սալարեանը աւելի բացեց և սկսեց նոյն իսկ հանաքներ անել:

Մի ժամից յետոյ Սալարեանը իր սենեակումն էր ուրախ տրամադրութեան տակ:

Լիւզմիլա Իվանովնան նոյնպէս լաւ եւ յուսադրած տրամադրութեան տակ մտաւ իր սենեակը:

Նա բարի մարդ է, կրկնում էր նա իր մտքում, նա,

անշուշտ, մի բան կանի ինձ համար, չէ որ նա յայտնի դիրք ունի քաղաքում... Եւ այդ յոյսով նա մտաւ անկողին։

Սալարեանը գիշերը անկողնում պառկած երկար չէր քնած։ Մօտենում էր և ականջ դնում պատի միւս կողմից եկած ամեն մի շուկին, որը քաղցր ու ախորժ նիրհով էր լցնում նորա թուլացած մարմինը։ Երբեմն շոյում էր պատից բաշ արած խալիչան, կարծես, իր շուրջը գլուխ անցնելով իրերն էլ շունչ էին առել, նա ամենքին և ամեն ինչը պատրաստ էր շոյել, փաղաքշել, կարծես, իւրաքանչիւր նորա կեանքի բոլորէն լցած էր սիրոյ էութեամբ և ապրելու շնչով։

Այդքան քաղցր, այդքան անուշ էր գեղեցկուհու մօտիկ շունչը։

IV

Մի շաբաթից Լիւզմիլա Իվանովնան արդէն պաշտօնի մէջ էր։ Սալարեանը նորա համար յայտնի գրասենեակներէ մէկում 50 ռ. ամսական վարձատրութեամբ պաշտօն էր գտել։ Սալարեանի ցոյց տաւ աշակցութիւնը աւելի ջերմացրեց նորա և իր զրացուհու յարաբերութիւնները։ Տիկինը աւելի մեղմ և փաղաքշալից վերաբերմունք էր ցոյց տալիս դէպի Սալարեանը։ Թէև առաջին տպաւորութիւնը թողել էր իր հետքերը, — սողունի զգացողութիւնը մնացել էր դեռ նորա շրերի վրայ։

Մի անգամ Սալարեանը մտաւ տիկնոջ մօտ երեկոյեան դէմ։ Տիկինը նորան սիրով և յարգանքով ընդունեց և հիւրասիրեց թէյով։

— Գիտէ՞ք, Պետր Սրտեմիչ, ես ձեզանից շատ և շատ շը-

նորհակալ եմ, դուք ինձ հանեցիք անկանելի վիճակից, ես այժմ իմ դուլը գտնէ իմ աշխատանքով կարող եմ պահել։

— Ձարժէ, տիկին, ամեն մարդ պէտք է օգնէ կարիք ունեցողին, իմ արած ծառայութիւնս ձեզ չնչին բան է, հարժէ դորա համար խօսելն անգամ։

Որքան բարի մարդ է, անցաւ Լիւզմիլա Իվանովնայի մտքով։

— Ես ամբողջ կեանքս, շարունակեց Սալարեանը, անց եմ կացրել մենակութեան մէջ և, շատ քիչ, համարեա ուրախ օրեր չեմ տեսել, այժմ ձեր բարեկամութիւնը, մանաւանդ զրացիութիւնը իմ կեանքի մէջ լոյսի մի շող է մտցնում։ Ես կը ցանկայի միշտ ձեզ մի որ և է բանով օգտակար լինել։ Գիտէ՞ք, տիկին, ես նիւթականի կարիք չունեմ, շոյլ կեանք չեմ անցկացնում, մօտաւոր ժառանգներ էլ չունեմ, որ նոցա համար խնայեմ կարողութիւնս։ Եթէ մի որ և է բանով կարող եմ ձեզ օգնել, ասացէ՞ք, առանց քաշելու, — ես պատրաստ եմ ձեզ օգնելու։

— Լիւզմիլա Իվանովնայի դործնական ուղեղով խսկոյն անցաւ մի միտք, որ ուժեղ կերպով ընդգրկեց նորան։ Ի՞նչ կայ որ, ես կարող եմ օգտուել սորա կարողութիւնից, մտածեց նա, — չէ՞ որ սորա կարողութիւնը մեծած կապիտալ է՝ ոչ ինքն է օգտուում և ոչ ուրիշները, և ինչո՞ւ ես չափաի օգտուեմ, երբ յարմար առիթ է գալիս, բայց... և նա կանգ առաւ, — դա ինձ կը պարտաւորացնէ և այս զարհուրելի ծերուկը թերեւ կաշխատէ ինձ մօտենալ իր փաղաքշանքներով... Ոչինչ, անցաւ մի վճռական թել նորա ուղեղով, — թող որ ինձ հնար և միջոց տայ լաւ ապրելու, ուղածս աւելու, կարող եմ սորա առաջը փշրանքներ ձգել, թող ժողովէ։

— Եթէ դուք այդքան բարի կը լինէք, կոկետութեամբ և

ներս թափանցող մեղմ ձայնով, դարձաւ Լիւդմիլա Իվանով-
նան: Ես համարեա ոչինչ չեմ բերել հետս, մօտենում է աշունը
և տաք շոր չունեմ: Եթէ դուք այդքան սրտացաւ էք, Պիո-
տըր Արտեմիչ, օգնեցէք ինձ այժմ, երբ ես ունենամ, կը
վերադարձնեմ ձեզ:

—Ինչո՞ւ վերադարձնել, սիրով ես ձեզ կօգնեմ, ինչքան
ձեզ պէտք լինի: 200 ռուբլի բաւական կը լինի, դարձաւ
նա:

Լիւդմիլա Իվանովնան երկու հարիւր ռուբլու անունը
որ լսեց, ամբողջովին փայլեց:

—Դա չափազանց բաւարար է, նոյնիսկ շատ, կարելի է
և պակաս:

—Ոչինչ, թող փոքր ինչ աւելի լինի, միայն թէ լիովին
բաւարարի ձեր պէտքերին:

Սալարեանը դողդողալով հանեց ծոցաշիբից բումաժ-
նիկը և գործունեայ հայեացքով և շարժումով բանալով
հանեց մէջից երկու հարիւրանոցներ և ապա սուր հայեաց-
քով նայելով տիկնոջ աչքերին, դրեց զիմացը ասելով—հա-
մեցէք խնդրեմ:

—Լիւդմիլա Իվանովնան յուսալի ժպիտով ընդունեց եր-
կու հարիւր ռուբլին և շնորհակալութիւն յայտնեց:

Անցաւ մի անախորժ լուռ վայրկեան, կարծես, կա-
տարւեց ինչ որ անհաճոյ տուր և առ, բայց իսկոյն հարթ-
ւեց և անցաւ այդ զգացմունքը, երբ Սալարեանը վեր կա-
ցաւ, մօտեցաւ Լիւդմիլա Իվանովնային, համբուրեց ձեռքը
և պատրաստեց մեկնելու:

Լիւդմիլա Իվանովնան չը բռնեց նորան, ցանկալով մե-
նակ մնալ երկու հարիւր ռուբլու հետ և ծրագրել ու մտա-
ծել իր անելիքների մասին:

—Խնդրեմ յաճախ եկէք ինձ մօտ, առանձին սիրալի-

ութեամբ դարձաւ տիկինը:

—Ուրախ կը լինեմ ձեզ էլ ինձ մօտ տեսնելու: Խնդրեմ
ազատ ժամանակին եկէք ինձ մօտ երեկոյեան թէյի, կը
խօսենք ժամանակ կանցկացնեք, ես մենակ մարդ եմ, որը
և անօգնական,—ձեր ներկայութիւնը իմ սենեակում կը յի-
շեցնի իմ կեանքի անցեալ օրերը, երբ ծնողներս կենդանի
էին և մեր տանը ամեն օր հարսանիք էր, ուրախութիւն էր:
Սալարեանի երեսով անցաւ ախրութեան մի սաւեր և սըր-
տիցը մի խոր հառաչ: Նա մի անգամ էլ մօտեցաւ տիկնոջը
և գալանտ կերպով բռնելով նորա փափուկ ձեռքը մօտեցը-
րեց իր ցամաքած շրթունքերին, համբուրեց և մնաս բարով
ասելով հեռացաւ:

—Ահ ինչ զգւելի էր դորա համբոյրը, կարծես, ձեռքիս
կպաւ մի խէզ, անցաւ տիկնոջ մտքով, և նա իսկոյն զնաց
լացարանի մօտ և լաց ձեռքերը:

—Մի երկու համբոյր երկու հարիւր ռուբլով, բաւական
թանգ է, մտածեց Սալարեանը, այն էլ գոնէ փափուկ այ-
տերը կամ հիւթալի պոռչները համբուրած լինէի, էլի
մի բան արժէր:

Սալարեանը, իբրև իսկական հայ, համբոյրը իսկոյն
դրամի վերածեց:

—Բայց ոչինչ—յետոյ մտածեց—ապագայում նա ինձ
կը սիրէ, կը փայփայէ, ես ոչինչ չեմ խնայիլ նորա համար,
թէն մի փոքր ինչ ծեր եմ, հիւժւած, բայց ոչինչ, դա էլ
կը հարթւի, կուղղւի, կառողջանամ, կաշխատեմ առանց
խնայողութեան ապրել—լաւ ուտել, լաւ խմել, ամենալաւ
զինիւնները կառնեմ, դա ինձ կը կազդուրէ, կեանք կը տայ,
կը լցւեմ, կը չաղանամ, աշխուժութիւն կը գայ վրաս:

Ահա այդպիսի յուսատու մտքերի և ձգտումների տակ
Սալարեանը մտաւ իր սենեակը:

—Իսկ եթէ յանկարծ առաջարկութիւն անէ ինձ այդ մաշած, աւերակ դարձած ծերուկը, ինչ անեմ, անցաւ Լիւդմիլա Իվանովնայի մտքով, միթէ դրամի համար ինքս ինձ պիտի ծախեմ: Եւ նորա երեակայութեան մէջ պատկերացաւ այդ քայքայւած ծերուկը գիշերւայ խալածով, ինչպէս մօտենում է իր առողջ, գեր մարմինն և ցամաքած շրթունքներով ծածկում համբոյրներով: Ես այն ժամանակ նորա փաղաքանքը մերժելու իրաւունք չունեմ, նորա սեփականութիւնն եմ, չէ՞ որ նա իմ ամուսինն է դառնալու: Իսկ եթէ մերժեմ, հրեմ նորան ինձանից, այն ժամանակ ես կը զրկեմ հարստութիւնից և գնա ու այն ժամանակ ամբողջ կեանքդ չարչարելի ստացած կողկէկներովդ: Ձէ, չէ, աւելի լաւ է մի փոքր զոհաբերութիւն ու լաւ ապրել, քան ամբողջ կեանքում չարչարել: Ես պէտք է յաղթեմ իմ զրդւանքը նորանից, վճռականապէս ասեց նա ինքն իրան և ձգեց ամբողջ իր փարթամ ու տարփոթ մարմնով մահճակալի վրայ:

Ախորժ երազները եկան լրացրին մնացած ցնորքները:

V

Անհող, անկարգ և վայրի վերոյ Սալարեանի կեանքը զգալի կերպով սկսեց կարգաւորուել: Սալարեանը սկսեց ուշ գարձնել իր մոռացւած և զրկւած կեանքի վրայ: Հըսկում էր իր սննեակի մաքրութեան վրայ, հագնւում էր մաքուր, աւելացրեց իր ապրուստի վարձագիրն և պայմանաւորեց, որ աւելի ճոխ և աւելի ընտիր սեղան պատրաստեն իր համար,—յայտնեցին ճաշայ սեղանին և ընտիր գինիներ: Սալարեանը յաճախակի գնում էր բաղնիս, մաքրում էր, կտրտեց և մաքրեց իր երկար կեղտով լցւած

եղունգները, խուզել տւեց, կարճացրեց իր վրձնի պէս զլխի շուրջը կախկիւսած մազերը, այնպէս որ ճաղատութիւնը այնքան դուրս չէր դարնում,—օծւում էր անուշահոտութեամբ, մաքրում էր իր սեւացած և մաշւած ատամները, գնաց նոյն իսկ ատամնաբոյժի մօտ և հիմնաւոր մաքրել տւեց իր տարիներով լայտած և շերտաւորած ատամները, միով բանիւ Սալարեանի կեանքը ընթանում էր բոլորովին այլ ուղիով—իր կեանքը վայելքների ճանապարհով տանող ուղիով:

Տնացիները բոլորովին ապշած էին մնացել այդ ժլատ մարդու առատաձեռնութեամբ և շռայլութեան հասած ծախսերի վրայ: Միւս կողմից նկատում էին մտերմական յարաբերութիւններ իրանց նոր բնակչուհու հետ: Ամուսնանալ է ուզում, վճռեցին նոքա վերջապէս:

Եւ իրաւ նոր կեանքը արագ կերպով նորոգեց Սալարեանի խարխլած մարմինը, խորշումած երեսը սկսեց լըցւել, ճակատի խոր ախօսւած կնճիռները հարթել, դողդոջացող ձեռքերը և ծնկները սկսեցին աւելի հաստատուն կայունութիւն ստանալ, և ամբողջ քայքայւած մարմնովը, կարծես, անցաւ մի ինչ որ ժողովող, հաւաքող և ամրապնդող էներգիա: Ապրելու տենչը անզուսպ կերպով զարթել էր նորա մէջ և զօրեղացել:

Սալարեանը չը բաւականացաւ միմիայն իր ստամոքսի հոգսով, կարել տւեց երկու ձեռք գեղեցիկ և թանգանոց շորեր, և ամեն օր փոխ առ փոխ հագնելով շարունակ հայելին էր նայում:

—Որքան լաւացել եմ և գեղեցկացել, մխիթարում էր ինքն իրան, և իրաւ աշխուժութիւնը, կարծես, աւելացրել էր նորա արտաքին տեսքի մէջ մի քանի գեղեցիկ գծեր, դարձնելով նորան սիրունիկ ծերուկ:

Մալարեանը բոլորովին նորոգել փայլ էր ստացել, և ի հարկէ, այդ փոփոխութիւնը չէր կարող չը նկատել և նորա դրացուհին: Նկատում էր մանրամասնութեամբ և հըրճւում իր ազդեցութեան վրայ: Հիմա նա իմ բռանս մէջ է, մտածում էր նա և ծրագրում իր ապագայ հարուստ և փարթամ կեանքի մասին:

Ուզում եմ ապրել և ինչո՞ւ չապրել լաւ և ճոխ և, եթէ հնար կայ, եթէ դու դա վաստակում ես թէկուզ քո մարմնի փաղաքշանքները վաճառելու գնով: Ես հօ անառակ կանանցից չեմ, որ դրամի համար շռայլում է իր սէրը, վաճառքի հանելով իր մարմինը, անմիտ կերպով ծախսելով իր գեղեցկութիւնը, առողջութիւնը,—ես վաճառում եմ, բայց թանգ գնով, իմ բոլոր պահանջներին բաւարարութեան գնով, տալով միմիայն փշրանքներ: Ո՞վ կը մեղադրի ինձ: Հարձուտը, կեանքից լիացածը, — թող մեղադրի,—անկարիք և լիացած կեանքի մէջ հեշտ է մեղադրել, բայց ինչ կանէին այդ հարուստ կանայք, եթէ մի օր ընկնէին իմ օրը—օտար բաղաքում անօգնական և անդրամ ընկած լինելով: Վերջապէս, միթէ այդ կանայք բոլորն էլ սիրով են ամուսնացել և սիրում են իրանց ամուսիններին և միթէ դուրսը նոցանից շատերը չեն որոնում արգելւած սէրը: Իսկ չքաւորները: Նոքա նախանձով կը նային ինձ վրայ և ատելութեամբ կը բամբասեն, սրտերի խորքերում արդարացնելով ինձ: Բայց ոչ ոք անկեղծ ու համարձակ չի ասել ճշմարտութիւնը, որ ես ապրել եմ ցանկանում, առողջ և անկարիք ապրել, ինչպէս առողջ է իմ մարմինը,—դա իմ իրաւունքն է, և ահա իմ ապրուստը խլում է հէնց այդ գծում և ժլատ Մալարեանը, որ ոչ ինքն էր ուտում և ոչ ուրիշներին տալիս:

Եւ ահա ձեզ հասարակական կարծիք, որ անարդարութեան վրայ է հիմնւած: Ուժեղը կը թքի, կանցնի, իսկ թոյլը կը ճնշւի և կընկնի: Բայց ես էլ պիտի թքեմ և անցնեմ այդ բարոյականութեան վրայով, քանի որ ինչքան անարատ և համեստ եղայ, այնքան կեանքը ինձ պիտի քշէ, ձգէ իր խուլ և յետ ընկած անկիւնները:

Միթէ ես վատ և ֆլասակար ընթացք եմ բռնում: Մալարեանը ունի մեծ կարողութիւն, և իր յիմարութեան, իր ժլատութեան պատճառով նորա կարողութիւնը դառնել է մեռած, անգործադրելի կապիտալ, դուրս հետ միասին ինքըն էլ օրէցօր հիւժւում, աննկատելի մեռնում էր: Այժմ ես կարողանում եմ օգտուել այդ կապիտալից,—ինքն էլ է օգտուում, դուրս հետ միասին ես տալիս եմ նորան իմ առողջ մարմինը և սիրոյ փշրանքները, նա կենդանացել է, աչքերի մէջ յուսոյ կայծեր են փայլում: Այո, դա զոհաբերութիւն է իմ կողմից, քայքայւած ծերուկի փաղաքշանքների տակը ընկճել, բայց այն կողմը կշեռքի միւս նժարի վրայ ձրքան կենսական բարիքներ է լցւած. Օ՛, այդ ինձ գրաւում է: Իսկ եթէ նա առաջարկութիւն անի ինձ ամուսնանալու և պահանջի իմ կեանքը կապել իր կեանքի հետ, Օ՛, դա սարսափելի կը լինի, ուրեմն ես այն ժամանակ իրաւունք չեմ ունենալ սիրելու ուրիշին, դարձեալ նոյն, զրսի հայեացքով: Հիմա ես իրաւունք ունեմ սիրելու մի քանիսին, ամենաշատը ինձ կանւանեն պոռնիկ կին, իսկ եթէ ամուսնանամ և սիրեմ ուրիշէն, ինձ՝ կանւանեն և դաւաճան, և ստոր, և անպատիւ, և շահասէր, և ամեն վատթար ածականները կը կը պղծեն ինձ: Տարօրինակ բան՝ ես ազատ մարդ եմ, հետեապէս ազատ էլ կարող եմ սիրել ում և կամենամ,—մէկին տալ իմ սէրս նիւթական ապահովութեան համար,—միւսին իմ ներքին զգացմունքներին բաւարարութիւն տալու հա-

մար, Հապան այդ բարոյախօս հասարակութիւնը հաշտեցնի՞
երկու բնական ու արդարացի պահանջ: Ես կուզեմ ամբողջ
իմ մարմնիս անողջութեան պահանջներով բաւարարել կեան-
քըս, ես ցանկանում եմ լաւ, անկարիք, առատ կեանք և ա-
ռողջ սէր: Եթէ ես գտնեմ այդ երկուսը մէկի մէջ, ես ամի-
նանքանիկ կիսը կը լինեմ, իսկ եթէ չը կայ, ես պէտք է
բաժանեմ և առնեմ կեանքից այն, ինչ որ նա ինձ տալիս
է, առանց ինձ ճանձի նման խճճելու մարդկանց հնարած
մորալի ցանցերի մէջ:

Լիւզմիլա Իվանովնան, որ մէջքի վրայ ձգած էր
փոքրիկ նեղ սոփկայի վրայ և մի ոտը յատակին դրած,
թեթեւ և կամաց սկսեց բարձրացնել իր բաց վարդա-
գոյն-կապօտը, ոտի տակից կամաց-կամաց երևացին
սպիտակ և փափուկ ազդերը ծնկներից քիչ բար-
ձր: Լիւզմիլա Իվանովնան նայում էր իր փարթամ և առողջ
մարմնի վրայ և մտածում:

Ահա թող Սալարեանը մի անգամ ինձ այսպէս տես-
նի կը խելագարւի, չէ՞ թէ կարողութիւնը կը խնայի ինձ
համար, համարեա լսելի ձայնով արտասանեց Լիւզմիլա Ի-
վանովնան և ապա, կարծես, ամաչելով իր արտաքին և խօս-
քերից, իսկոյն փէշով ծածկեց ոտերի մերկ մասերը, երեսը
առաւ բուռերի մէջ և ընկաւ դարձեալ մտածմունքների
մէջ:

Իմ խիղճը հանդիստ է, թող ուրիշները դուրսը ինչ
ուզում են՝ ասեն, դարձեալ մտածում էր նա: Ուրիշները
կասեն՝ «Թող գնայ իր աշխատանքով ապրի» իսկ որտեղ է
այդ աշխատանքը, — ահա այս իմ ստացած մի քանի տասն-
եակ մանէթները, որոնք հազիւ բաւարարութիւն են տա-
լիս իմ անհրաժեշտ պէտքերին:

— Զէ, չէ այսպիսի նեղ և զրկողութեամբ լի կեանք չեմ

ուզում, քիչ ֆուսց բարձր ձայնով ասէր Լիւզմիլա Իվանով-
նան, այնքան նա տարւած էր իր մտածմունքներով, որոնց-
ով իրան արդարացնում էր, աւելի ճիշտն ասած, հանգըս-
տացնում էր ինքն իրեն:

Անցնում էին մութեր և Սալարեանի գլխով: Մարդիկ
յիմարել և տւել են ինձ այսքան ժառանգութիւն — հարըս-
տութիւն, իսկ ես կողեկներ խնայելով և ինձ զրկելով ու
հիւծելով աւելացնում էի իմ կարողութիւնը, ով գիտէ
ուս համար, գուցէ վաղը մի հեռուոր ժառանգս գայ տիրա-
նայ իմ հարստութեան և վայելելով՝ ծիծաղի իմ յիմարու-
թեան վրայ, — չը կերաւ, թող որ ես ուտեմ, յիմարի հա-
րստութեան շախը տեսնեմ: Զէ, եղբայր, սխալում ես, իմ
թանգազին ժառանգ, ես այժմ խելօքացել եմ, ես ինքս եմ
ցանկանում վայելի իմ հարստութիւնը և ով լինչ իրաւունք
ունի ինձ մեղադրելու: Կեանքը ստեղծւած է վայելքի հա-
մար և յիմարը նա է, ով կարող է և իրաւունք ունի վայե-
լելու բայց չի վայելում: Ինձ մարդիկ տւել են այդ իրա-
ւունքը, այս իմ ունեցած հարստութիւնը, մինչդեռ ես չէի
ցանկանում օգտւել այդ իրաւունքից: Այդպէս էր մտածում
այն մարդը, որի երկար տարիների կեանքը միայն մի նը-
պատակ ունէր՝ ժողովել և խնայել ձեռքն ընկած նիւթա-
կան միջոցները, իսկ, երբ մի այլ ուժեղ դպացմունք եկաւ
յանկարծակի, թափահարեց և ընդգրկեց այդ մարդու հո-
գին, լցնելով ամբողջ նորա էութիւնը մի քաղցր և ախորժ
յոյսերով և զդպմունքով, սկսեց այլ կերպ մտածել և այլ
կերպ տնօրինել իր անգոյն կեանքը: Իւրաքանչիւր կողմէ-
կը, որ նա գրականից հանում էր, ծախսելու համար, ան-
վճռական մի վայրկեան դողդողում էր, կախածում իր փի-
լիսոփայութեան վրայ, բայց երբ յիշում էր իր գեղեցիկ
և փարթամ զրացունուն, նորա կենսատու ժպիտը իր թշերի

վրայ մեղկացնող փոսիկներով, մոռանում էր ամեն ինչ, թուլանում էր նորա կամքը և տալիս էր, որ ստանայ այն ամենը, ինչ գնով ցանկանում էր գրաւել իրեն դուր եկող կնոջը: Կինը կեանքի զօրեղ շունչն է, կեանքի կախարդական ջուլթակը, ասում էր նա, և այդ շնչով ես ապրել սկսեցի, այդ ջուլթակի նւագով հմայել, թող ուրեմն, այդ ջուլթակի համար էլ զրկւեմ իմ թանկագին ոսկիներից, որոնք ես պահում էի ինչ-որ անորոշ սպազայի համար:

VI

Երեկոյ էր, ամառային զով երեկոյ: Երկնքում շաղ էր աւած հազարաւոր աստղեր: Խորհրդաւոր երեկոյեան կիսամութը ինչ որ գաղտնի մտորումներով էր տրամադրում մարդկանց: Մենաւոր փողոցներով անցնում էին սղամարդիկ և կանայք, և ամառայ տարփոտ վերջալոյսի տակ սիրով փայփայում էին իրանց ներսը խօսող զգացմունքները:

Լիւզմիլա Իվանովնան ոտքից ցզուռն նորոգւել էր և ամբողջովին սպիտակ հագած, գեղեցիկ սպիտակափետուր գլխարկը գլխին, սիրուն բօտինկաները ոտներին, համարաքայլ անցնում էր դէպի իրանց փողոցը: Յետքից քայլ առ քայլ գալիս էր մի երիտասարդ, գեղեցիկ, յաղթ մարմնով և մաքուր հագնւած:

Լիւզմիլա Իվանովնան կանացի ինստիկտով իսկոյն զգաց, որ անծանօթ պարոնը իրեն է հետևում ու աւելի յամբացրեց իր քայլերը, իսկ պարոնը հաւասարեց տիկնոջը, ապա ձկւեց և թափանցող հայեացք ձգելով նրա վրայ, անցաւ:

Լիւզմիլա Իվանովնան ամօթխած և յանցաւոր հայեացքով պատասխանեց պարոնին:

Անծանօթն անցաւ, դնաց, բայց դանդաղ քայլերով առաջ գնալով, կարծես, սպասում էր տիկնոջը: Այդպէս բաւական անցան առաջ, բայց արդէն Լիւզմիլա Իվանովնան հասաւ իր բնակարանին ու կանգ առաւ:

Անծանօթ պարոնը զգաց, որ տիկինը կանգնել և ինչ որ բանի սպասում է,—յետ դարձաւ և անզգալապէս սկսեց իջնել ներքև: Երբ հասաւ տիկնոջը և հաւասարեց, մի վայրկեան կանգ առաւ և ուզում էր մի քայլ ևս անել որ անցնի, երբ տիկնոջ ամբողջ էութեամբ անցաւ մի անբացատրելի, անզուսպ հետաքրքրութիւն և տարփոտ տենչանք դէպի այդ առողջ և համարձակ անծանօթը: Վայրկեանը վճռական էր, բոլոր թանգ և տիկինը չը վախեց, նա համարձակ և անվախ դարձաւ:

—Ո՞վ էք դուք, հետաքրքիր է իմանալ:

—Մարդ եմ,—եղաւ պատասխան:

—Ձեմ կասկածում, վրայ բերեց տիկինը:

—Միթէ ձեզ համար հետաքրքիր է իմ անունը և ազգանունը, բան ես ինքս:

—Շատ իրաւացի է, մարդը ինքը աւելի հետաքրքրական է, քան նրա ով և ինչ լինելը,— ապա ուրեմն ես էլ ձեզ չեմ ասի իմ ով լինիլս,— այսպէս անծանօթ ծանօթանալ աւելի հետաքրքրական է և օրգինալ, այնպէս չէ, չարաճճի ժպիտով դարձաւ Լիւզմիլա Իվանովնան:

—Առայժմ ցտեսութիւն, երևի այլևս կը պատահենք փողոցում և այլ ևս ծանօթ անծանօթներ կը լինենք, դարձեալ չարաճճի ժպիտը երեսին դարձաւ Լիւզմիլա Իվանովնան, մեկնելով իր սպիտակ ու փափուկ ձեռքը:

Անձամօթ պարոնը մեկնեց ձեռքը և մի քանի վայրկեան փաղաքշող ճնշումով սեղմեց տիկնոջ ձեռքը:

— Յտեսութիւն,— ձկունութեամբ թեքեց, մի ուր սանդուղքին գրաւ տիկինը և մտաւ ներս փողոցի դռնով: Պարոնը մնաց մի առ ժամանակ կանգնած և ապա դանդաղ քայլերով անցաւ դէպի վեր, փողոցով:

Կասկածոտ հետաքրքրութեամբ Լիւդմիլա Իվանովնան մտաւ իր սենեակը: Ո՞վ էր այդ պարոնը, մտածում էր նա, բայց ով էլ լինի, նա ինձ հետաքրքրեց և լաւ եղաւ որ ծանօթացայ նորա հետ:

Կեանքը մեր ճանապարհին սփռում է անթիւ հետաքրքիր պատահարներ,— միայն աչալուրջ և ընդունակ պէտք է լինել այդ պատահարների մօտով անտարբեր չանցնելու: Նա երիտասարդ է, գեղեցիկ, առողջ և ինչո՞ւ չը ծանօթանալ: Իւրաքանչիւր հետաքրքիր ծանօթութիւն մի գանձ է: Այդպէս վճռեց նա և յուզած զգացմունքները հանդստացնելով անցաւ Սալարեանի սենեակը:

Սալարեանը նստած սեղանի գլխին դեռ թէյ էր լըմում: Սեղանի վրայ, մաքուր սպիտակ սփռոցի վրայ փրփրում էր պսպղուն մաքրութեամբ հեշտանոթ, մօտը շարւած քաղցրաւէնիներով և զանազան ուտելիքներով: Ինքը Սալարեանը հազած ունէր սպիտակ կիտել և փայլում էր մաքրութեան և նոր զրհստների մէջ:

— Ահա և ես, ուրախ և ժպտալից, համարեա թռչելով ներս մտաւ Լիւդմիլա Իվանովնան: Ի՞նչ լաւ էք մտածել, թէյ էք պատրաստել տեւք, որքան ծարաւ եմ:

— Ա՛, Լիւդմիլա Իվանովնա, ինչքան ուրախ եմ, ինչքան ուրախ եմ, վեր թռաւ Սալարեանը և երկու ձեռքերով բռնելով նորա մատներից, դողդոջուն զգացմունքով մօտեցրեց իր շրթունքներին: Նստեցէք, խնդրեմ, և կառավարեցէք, ինչպէս ձեր տանը:

Լիւդմիլա Իվանովնան նայեց շուրջը և երեսը անախտ թէ կերպով ծոմեցնելով, դարձաւ Սալարեանին— որքան հին են ձեր կահկարասիները, այս էլ ձեր գրասեղանն է, միթէ սորանից լաւը չէիք կարող ունենալ, իսկ այս իւզաներկ հին պաակներնե՞րը: Ովքե՞ր են:

— Սոքա իմ ծնողներից են մնացել ժառանգութիւն, ես ոչինչ չեմ առել, աւելացրել, իսկ այս պատկերները իմ ծրնողներն են:

— Նորոգել է հարկաւոր ամեն ինչ, համարձակ, նոյն իսկ յանդուգն հրամայաբար դարձաւ Լիւդմիլա Իվանովնան:

— Այ դուք, Պետօր Արամիչ, որքան հետաքրքիր էք այսօր ձեր նոր կիտելի մէջ, երբ սենեակի կահ-կարասիներն էլ փոխէք, աւելի լաւ կը լինէր: Կա՞նք ձեռք տալի շուտ-շուտ կը յաճախէի ձեզ:

— Միթէ դուք յաճախում էք ինձ մօտ իմ կահ-կարասիքի և շորերիս համար, կոտրած դարձաւ Սալարեանը տիկնոջը:

— Ի՞նչպէս ասեմ ձեզ, որ անկեղծ լինեմ, ի հարկէ որքան հաճելի չը լինի ինձ ձեզ մօտ լինել, այնուամենայնիւ արտաքին պայմաններն էլ ազդում են մարդկանց յարաբերութիւնների վրայ, երեւակայեցէք, եթէ դուք մտնէք մի կեղտոտ, անկարգ և մռայլ բնակարան, անշուշտ, այդ տան մարդիկն էլ մռայլ և անհետաքրքիր կերեւան, յամենայն դէպս ուժեղ կերպով կը նսեմանայ և նոցա ներքին արժանիքները— վերաբերմունքը և այլն:

Սալարեանը իսկոյն յիշեց իր սենեակի նախկին խառնակ և կեղտոտ վիճակը և սրտումը մի տեսակ թեթեւութիւն զգաց:

— Կաշխատեմ ձեզ հաճելի դարձնել իմ սենեակը, բայց այժմ խնդրում եմ մի բաժակ թէյ, եղէք ինչպէս ձեր տանը և ինքներդ ձեզ համար թէյ ամէք:

Լիււդմիլա Իվանովնան քակեց սպիտակ վերնազգեստի կոճակները, գլխարկը հանեց դրեց աթոռի վրայ և ապա մօտենալով հեշտաեռին որ Սալարեանի մօտ էր դրած, սկսեց թէյամանից թէյ ածել իր համար:

Տիկնոջ մօտիկութիւնը և նրանից բուրոյ թարմութիւնը արթնացրեց նրանի վրէժնային շնչաւորեց Սալարեանին:

— Ինչ լաւ վերնազգեստ ունէք, երեւի նոր էք գնել:

— Այո, Պետր Արտեմիչ, այսօր միայն ձեր տւած փողերով: Համարեա բոլոր ձեր տւած դրամները այսօր ծախսեցի, ինձ համար հարկաւոր շորեր և իրեր առնելով, ափսոս չը մնաց մի բան, որ սենեակիս համար էլ մի բանի բաներ առնէի:

— Ոչինչ, ես ձեզ կարող եմ այլ ևս հարկաւոր դրամը տալ ձեր կարիքների համար, ասացէք առանց քաշելու, երբ հարկաւոր լինի:

— Ձեր բարութիւնը սահման չունի, Պետր Արտեմիչ, շատ շնորհակալ եմ, ժպտալից դարձաւ տիկինը, աւելի մօտենալով Սալարեանին:

Սալարեանը ցնցեց և անզգալապէս բռնեց տիկնոջ լիքը և փափուկ բաց թելը:

— Որքան առողջ էք և կենսալից, Լիււդմիլա Իվանովնա:

Նախանձում էք, կոկէտութեամբ և չար հեգնութեամբ դարձաւ տիկինը:

— Նախանձում եմ որ դուք բոլորովին իմը չէք:

— Ա, դա դժար չէ, պէտք է արժանանալ:

Լիււդմիլա Իվանովնան, այս ասելով, աւելի մօտեցրեց իր, Սալարեանի ձեռքում գտնւած, թելը:

Սալարեանը համբուրեց արմուկից վերև բաց թելը և ապա մօտեցրեց իր խորշումած ու ցամաքած երեսին:

Սալարեանը ուժգին յուզեց, իրեն ներսը ընդգրկող

զգացմունքից կծկեց և նորա խորը ընկած աչքերից երկու խոշոր արտասուքի կաթիլներ պոկւելով երեսի խորշամետրով գլորեցնան ընկան գեղեցիկ կնոջ թելի վրայ:

— Խնդրեմ, յանկարծ էլեքտրական ցնցումով անցաւ Լիււդմիլա Իվանովնայի մտքով և ամբողջ մարմնով փշաքաղեց, բայց տեսնելով դիմացը կուչ եկած, կոացած Սալարեանի մէջքը, որը աւելի և աւելի իջնում, կարծես, խորանում էր իր առաջը դէպի ոտները, խղճահարեց, փափկեց և կտրւած ձայնով դարձաւ:

— Է, ի՞նչ էք անում, Պետր Արտեմիչ, բաւական է, երեսայ չէք հօ:

Սալարեանը թուլացաւ, ընկաւ ծնկաչոք Լիււդմիլա Իվանովնայի առաջը, ամուր սեղմեց թելը և մօտեցրեց շրթունքներին, և աղիողորմ արտասուքները կլանելով, հազիւ արտասանեց:

— Ա՛ն ամեն ինչ, ան, բոլորը բռն է, միայն մի թողնիր ինձ մենակ, բո շունչը, բո ներկայութիւնը ինձ կեանք է տալիս, ոգի է ներշնչում:

— Բաւական է, Պետր Արտեմիչ, վեր կացէք, այստեղ կարող է մտնել աղախինը, ի՞նչ կասեն ...

Երեկոն անցաւ մտերիմ խօսակցութեան մէջ: Սալարեանի այդչափ անկեղծ զգացմունքները և նորա խօսքերը լաւ ամեն ինչ առաւել գրաւեցին Լիււդմիլա Իվանովնային:

Կեանքը ինքը ողջակէզ ոչխարի նման գլուխը դնում է իմ առաջ, ինչիւ մերժել, հրել, եթէ նա ինձ տալիս է ո՞րն-ամենը, ինչ որ իմ կեանքի համար պէտք է:

Այդպէս էր մտածում Լիււդմիլա Իվանովնան, մոռանալով խէզի տպաւորութիւնը և ցամաքած ու անարիւն շրթունքների համբոյրները, որ անդադար իջնում էին նորա

փափուկ, աաքութիւնից վարդագոյն դաճրած, բայ թիւին:

VII

Լիւդմիլա Իվանովնայի և Սալարեանի յարաբերութիւնները քանի գնում աւելի ու աւելի ջերմանում էին: Սալարեանը ոչինչ չէր խնայում և ամեն կերպ աշխատում էր, գոնէ նիւթական օգնութիւն հասցնելով, գոհացնել և գրաւել իր գրացուհու սիրտը: Լիւդմիլա Իվանովնան դարձեալ Սալարեանից վերցրեց հինգ հարիւր ռուբլու չափ դրամ, և լըրացրեց իր պակասութիւնները: Առաւ իր համար աշունքւայ ներքին և վերին տաք շորեր, սենեակի համար էլ գընեց պահարան, գլորոց և մի լաւ մահճակալ իր նոր մատրացով: Նորոգւում էր և Սալարեանի սենեակը,—գրացուհու ախորժելի պահանջը անուշադիր չէր կարող անցնել նորա համար: Հին գրասեղանին փոխարինեց նորը, Լիւդմիլա Իվանովնայի ճաշակով առնւած մի շքեղ գրասեղան իր արդ ու զարդով և հարկաւոր պարագաներով: Փոխեցան և իւղաներկ պատկերների շրջանակները, մի խօսքով որքան յարաբերութիւնները նոցա մօտենում էին և ջերմանում—մըտերմանում, այնքան նորոգութիւնները երկու կողմից ուժեղ կերպով առաջ էր գնում:

Վերջապէս Սալարեանը առաջարկութիւն արաւ Լիւդմիլա Իվանովնային և ստացաւ պատասխան, որ, նախ քան վճռական խօսք տալը, նա պիտի խորհրդակցի իր ծնողների հետ, որոնք Կոլօմնա քաղաքից վերջին տարիները Մոսկւա են տեղափոխւել:

Սալարեանը անհամբեր սպասում էր Լիւդմիլա Իվանովնայի իրեն ծնողներին գրած նամակի պատասխանին, և

պէտք է տեսէ, չէր կասկածում նոցա համաձայնութեան վերայ, քանի որ նոցա գործերը, իրենց աղջկայ պատմածից երևում էր, որ քայքայւել էին և հայրը, որ առաջ գործարանատէր էր, այժմ ինքն էր ծառայում ուրիշի գործարանում, подъ Москвою, ինչպէս ասում էր Լիւդմիլա Իվանովնան:

—Ոսք չը կայ իմ հարստութիւնը—կալւածները, իմ դիրքը նոցա կը գրաւի և նորանոր յոյսեր կը ներշնչի նոցա մէջ: մտածում էր Սալարեանը:

Եւ նա չը սխալւեցաւ:

Եւ ինչո՞ւ չօգնել, դարձեալ մտածում էր նա, միայն թէ նոցա հաճութիւնը և օրհնութիւնը լինի:

Լիւդմիլա Իվանովնան իր նամակում մանրամասն յիշել էր ամեն ինչ:

Նա գրում էր,—ահա 2—3 ամիս է, ինչ որ արդէն գործի է մտել, շնորհիւ մի բարեսիրտ ստատսկի սաւետնիկի, որի տանը ինքը ապրում է, և որը այժմ մինչև ակա՞ջները սիրահարւած է իրեն վրայ, և այժմ առաջարկութիւն է անում:

Սալարեանը,—գրում է Լիւդմիլա Իվանովնան, թէ և հայ է բայց լաւ և բարի մարդ է և անչափ հարուստ, միայն քաղաքում ունի երեք տուն, որոնք մեծ եկամուտներ են բերում, ունի և կալւածք, մի քանի ժամ քաղաքից հեռաւորութեան վրայ: Անկասկած, գրում էր նա, կուենայ և պատրաստ գրամագլուխ, քանի որ չափազանց գծուծ և ժըլատ է ապրել իր բոլոր կեանքի ընթացքում, և այժմ միայն ես նորա քսակի բերանը լայն բաց եմ արել,—ծախսում է անհաշիւ և առատ, որպէս զի ինձ դուր գայ և աւելի երիտասարդ երեայ: Ճաղատ ստատսկի սաւետնիկը—ծաղ-

րաբար գրում էր նա—արդէն ինձ պաշտօնապէս առաջարկութիւն է արել, փնտում է ձեր օրհնութիւնը և հաճութիւնը: Իրեն օգնելու մասին Սալարեանի կողմից նա ոչինչ չը գրեց, կասկածանքներ չտեղիք չը տալու համար:

Նամակի վերջում Լիւդմիլա Իվանովնան իրան արգարացնում էր նրանով, որ ինքը սովորած լինելով ազատ և լաւ ապրել, նոյնիսկ առաջին ամուսնու ժամանակ, այժմ չի կարող նեղ և նիւթականից ճնշած կեանքով ապրել, իսկ իրան ով կառնի երիտասարդներից, քանի որ ոչ օժիտ ունի և ոչ էլ այնքան երիտասարդ է, իսկ այնպէս պատահած զամուլիւրիչկա—լորիկին գնալ ոչ մի միտք չունի, քանի որ դորանով թէ իրեն գրութիւնը կը վատացնի և թէ աղքատների թիւը կաւելացնի: Ես յօժարութեամբ կը գնամ իմ ճաղատ ստատակի սաւեռնիկին, միայն կրկնում եմ, թանգագին ծնողներ, ձեր օրհնութիւնն եմ ուզում և ձեր հաճութիւնը:

Եւ այդ օրհնութիւնը ու հաճութիւնը չուշացաւ գալու: Ծնողները շատ ուրախացան Լիւդմիլայի վճռից և նամակում շտապեցնում էին առանց ուշացնելու ամուսնանալ:

Մեր գործերն էլ, գիտես,—գրում էին նոքա, այնքան լաւ չեն,—Սաշան ահա համալսարանումն է, դեռ երկու—երեք տարի կայ աւարտելու, իսկ Սերեօֆան և Մաշան գիմնազիեայումն են սովորում, դեռ ևս ամենքին էլ պէտք է հասնել, օգնել, իսկ ինչով,—գիտես հօ հայրդ ինչ է ստանում, հազիւ հազ բաւականանում է մեզ բոլորիս: Ամուսնացիր և մեզ էլ մի մոռացիր, օգնիր, ինչով կարող ես: Աստուած քեզ հետ, սիրտդ ամուր պահիր և մի մոռանար, դու այժմ գննեւարչա ես դառնալու, դա ամենքին չի վիճակւած: Ոչինչ, որ քիչ հասակով է, այժմ ջանքերը ծերերից վատ են և անպէտք,—հիւանդոտ, փուչ և անհուս-

րի մ: Նու, Սասաւած պահի քեզ, չը մոռանաս հարսանիքիդ օրը, գրում էին նոքա, հեռագրել մեզ, որ մենք էլ այստեղ մի փոքր հարսանիք սարքենք:

Լիւդմիլա Իվանովնան նամակը ստանալուն պէս, ուրախ դէմքով մտաւ Սալարեանի մօտ և ձեռքը մեկնելով Սալարեանին ասաց՝

—Դէհ, Աստուած երեւի այդպէս է ցանկացել, ստացայ նամակ, իմ ծնողներս դէմ չեն և օրհնում են ինձ և ձեզ:

Սալարեանը տեղից վեր թռաւ և արտասուքը աչքերին, համբուրեց Լիւդմիլայի ձեռքը:

—Աստուած միայն գիտէ, թէ որքան եմ ես ձեզ յարգում և սիրում: Ոչինչ, ոչինչ չեմ խնայի քեզ համար...

Արտասուքը խեղդեց ծերուկին, և նա աւելի կծկեց, սեղմեց մեծ ու անսպասելի երջանկութեան տակ:

Լիւդմիլա Իվանովնայի սրտում մի ինչ որ բան կտրեց, քաշեց, սեղմեց և ծանր կերպով իջնելով բազկաթուռի վրայ, գլուխը քաշ, կամաց սկսեց արտասուել:

Որպիսի վերջաւորութիւն, անցաւ նորա մտքով, բայց հետզհետէ սրտապնդւելով, նա դարձաւ Սալարեանին:

—Լսեցէք, Պետր Արտեմիչ,—ես համաձայն եմ ձեր կինը դառնալու, միայն մի պայմանով, որ անողոր խստութեամբ ես կատարելու եմ,—լիակատար ազատութիւն պէտք է ունենամ ես, և ոչ մի բան, նիւթական զոհողութիւն չը պիտի խնայէք իմ ապագայ կեանքիս համար:

—Ամենը, ամենը քեզ, Լիւդմիլովնա, ամեն, ամեն ինչին համաձայն եմ, միայն մի անկիւն ունենամ գնելու իմ մենակ և գժբաղդ գլխիս համար:

Սալարեանը մանուկի պէս արտասուում էր չերքին յուզմունքից: Նա աւելի ևս կծկել և կուչ էր եկել, գլուխը դրած գեղեցիկ կնոջ ծնկան վրայ, որը այժմ դառնալու էր իր կինը:

Գիշերւոյ ժամը 12-ն էր, Սալարեանը և Լիւդմիլա Իվանովնան նոր էին վերադառնել օպերային ներկայացումից: Նոքա արդէն ամուսիններ էին: Այդ նկատելի էր ամեն ինչից:

Սալարեանը արդէն առաջւան սուերի նման երերւող կմախքը չէր և բաւական լցւել, դէմքի դիմագծերը խորացել, ամրացել և ուժեղ վճռականութիւն էին ստացել, կարծես, կեանքի անորոշութեան առաջ յուզող, տանջող զգացմունքները նորա մէջ հալ գտացել, ամրացել ու պողովատացել էին: Նորա իւրաքանչիւր քայլը այժմ հանգստութիւն ու որոշութիւն էր արտայայտում, արդէն առաջւան շղային Սալարեանը չը լինէր, կարծես, — անհանգիստ մկան նման վախկոտ աչքերն էլ այժմ հանգստացել էին և նոյն իսկ հեզմանք էին արտայայտում:

Մի խօսքով Սալարեանը ամուր նստել էր իր կեանքի թամբին, նա իր ձիու արագ և ուժգին թափից այլ ևս չէր վախենում:

Լիւդմիլա Իվանովնան էլ փոխւել էր, բայց նորա փոխւելը նկատելի էր աւելի արտաքին կեանքի մէջ: Խօսք չը կայ, նա այժմ շատ էր լցւել, փափկել և ազնւացել, բայց և հագնւում էր և պճնւում, ինչպէս ամենահարուստ մի կին, որը աւելի ևս գեղեցկութիւն և գրաւչութիւն էր տալիս նորան: Տան բնակիչները արդէն վաղուց հեռացել էին և ամբողջ եօթը սենեակից բաղկացած բնակարանը լցած էր այժմ նոր և ամենամօղերն կահ-կարասիով: Նորոգւել էր և տունը, և որքան դա հնարաւոր էր կարճ ժամանակում նո-

րոգութիւն էր կատարւած ներսից և դրսից:

Այժմ Սալարեանի բնակարանը մտնողը կապէր, այնքան շքեղութիւն և հարուստ արդ ու զարդ կար նորա մէջ:

Լիւդմիլա Իվանովնան առատ, նոյնիսկ սկզբներում անհաշիւ ծախսում էր: Իւրաքանչիւր նորա չնչին կապրիզը, ցանկութիւնը կատարւում էր: Իրամը առատութեամբ անցնում էր գեղեցիկ կնոջ ձեռքի միջոցով շքեղ մագաղինները: Լիւդմիլա Իվանովնան չը մոռացաւ և իր ծնողներին և հարազատներին, դրամական օգնութիւնը ևս անպակաս էր: Ծնողները շատ գոհ էին, մի խօսքով ամենքը լիացան և կշտացան, բարօրութիւնը առատութեամբ լցւում էր Լիւդմիլա Իվանովնայի տունը բերնէ-բերան և դուրս թափւում նոյն իսկ ուրիշների ողորմութեան ամանը: Թէ այդպիսի առատութիւնը և թէ իր կեանքի արագ ու ուժգին նորոգութիւնը մի առ ժամանակ մոռացնել տւին նորան իր ամուսնու ծերութիւնը, և նոյն իսկ խլէզի տպաւորութիւնը:

Փարթամութեան ու հարստութեան մէջ այնպատեցել էր և զլուխը պահել:

Այդպէս է ոսկու հզօր ոյժը:

Խլէզը այժմ ոսկու զրահ էր հագած և նա համաբձակ մօտենում էր գեղեցիկ կնոջ առողջ և առատ մարմնին, առանց ցնցում անգամ առաջացնելու նորա զգած երակների մէջ:

Սալարեանը խալաթը հագած, ներկայացումից յետոյ լաւ ընթրիք արած, ծխում էր անուշահոտ ու ընտիր սիգար: Նա նայում էր իր շուրջը ինչ որ ինքնաբաւական և հիացմունքով լի հայեացքով և մտածում: Նա յիշում էր իր առաջւան և այժմեան կեանքը և տեսնում, ինչպէս մի կին

եկաւ և միջի եղած պատուարը քանդեց: Նա հասկանում էր, որ Լիւդմիլան իր կինը դարձաւ միմիայն իր հարստութեան համար, նա հասկանում էր, որ Լիւդմիլան իրեն չի կարող սիրել, բայց կապեցաւ իր հետ միմիայն հարստութեամբ օգտելու նպատակով, նա գիտէր և այն, որ եթէ ինքը չը կատարէ նորա ցանկութիւնները, չը բաւարարէ բոլոր նրա պահանջներն ու քմահաճոյքները, որ եթէ դարձեալ ինքը բռնէ մանրութեան և ժլատութեան ճանապարհը, նա կարող է նոյն իսկ թողնել իրեն և հեռանալ: Այդ միտքը հաստատուն կերպով նստել էր նորա գլխում, այդ պատճառով ոչ մի բան չէր խնայում կնոջից, տւել էր նորան ազատ ծախսելու և լայն ու արձակ ապրելու լիակատար իրաւունք:

Ասաւած իմ, որքան փոխեց իմ կեանքը, մտածում էր Սալարեանը: Հէնց այդ սեղանատունը, որ առաջ իմ ննջարանը և գրասենեակն էր:—Նա նայեց դիմացի բաց դռանը, այնտեղ Լիւդմիլայի ննջարանն էր և առաստաղից քաշ արած կարմիր արձաճուրով լամպայի լոյսն էր դողում: Դա հէնց այն դուռն էր, որ առաջ ծածկւած էր մի մաշկած կապերտով և Սալարեանի մահճակալի ճակատն էր կազմում:

Յիշեց նա և այն առաջին գիշերը, երբ այդ կապերտը ինչպէս մի անխորտակելի պատուար կախւած էր պատից իր և Լիւդմիլայի մէջ, և երբ մի անզուսպ ցանկութիւն մղում էր նորան քաշել, պատռել այդ կապերտը, հեռացնել այդ պատուարը, բայց բուռն ցանկութիւնը և մահու չափ տենչը բաւական չէր այդ կապերտը պատռելու և բանալու դուռն դէպի գեղեցիկ և փարթամ կնոջ գիբիկը, հարկաւոր էր մի այլ ոյժ—ոսկին, որը եկաւ և կապերտը ինքն իրան իջաւ և անցքը բացեց, և հրաշալի կնոջ լիքը ու տարփոտ ազդերը իրանք իրանց սահեցան դէպի Սալարեանի մահճակալը:

Ոսկի... Սալարեանը զգաց դորա հզօր ոյժը և ինչ-

պէս պատերազմի դաշտի մարտի աւանգարդ առաջ մղեց և անառիկ կնոջ առողջ ու լիքը կուրծքը իսկոյն բացեցաւ թօշնած ու անարիւն ծերուկի պոռչների համար:

Սալարեանը ախորժելով ներս էր քաշում թանկագին սիգարի ծուխը և ինքնաբուական կերպով իր շուրջը նախում դարձեալ:

Ահա պատի մօտ, ուր առաջ ընկած էր նրա խարխուլ գզրոցը, այժմ դրած է մի մեծ կաղնի պահարան, մէջը լիքը Աստուծոյ բարիքներով, զանազան թանկարժէք խմիչքներով և ուտելիղէններով: Առաջ այդ գզրոցի աչքերից մէկում մկներն էին որսում շաքաթւայ մնացած չոր հացի և պանրի քարթուացած կտորները: Եւ Սալարեանը ուրախացաւ, որ այնտեղ պահարանը լիքն էր ամեն տեսակ ուտելիղէններով և խմիչքներով, և որ վաղը կամ միւս օր, ամեն օր ինքը կը վայելի դեռ:

Սալարեանը աչքը դարձրեց այն կողմը և նորա հայեացքը դիպաւ սեղանի մօտ դրած մարմար շերտով տումբօշկան, վերան դրած արծաթի պէս պսպղուն գեղեցիկ հեշտաեռը, որի տեղ իր ամուրի ժամանակ աղախինը բերում էր մի գեղնած կանաչած հեշտաեռ:

Որ կողմը դարձնում էր իր հայեացքը Սալարեանը, ամեն ինչ տեսնում էր նորոգւած, փոխւած, հին իրեղէնների հետքն անդամ չկար,—ամեն ինչ նոր էր, ճաշակով, գեղեցիկ, նոյնիսկ փայլ ստացած:

Սալարեանը մի անգամ էլ սիգարի ծուխը ներս քաշեց և ինքնաբուական կերպով աչք ածեց իր շուրջը:

Ինքնագոհ ժպիտը անցաւ նորա մաքուր սափրւած ու լպստւած դէմքով:

—Ամեն ինչը իմն է, անցաւ նորա մտքովը,—նա էլ իմն է... մտածեց նա, սակայն մի սառն և բարակ սուրի

նման խոթող կասկած անցաւ նորա ներսովը, երբ յիշեց, որ թատրոնում այդ օրը մի ինչ որ գրաւիչ արտաքինով, առողջ և յաղթանդամ երիտասարդ պարոն շատ սիրալիր կերպով զրուցում էր իր կնոջ հետ ֆոյէում, երբ ինքը իր պաշտօնակցի հետ ման էր գալիս: Բայց իսկոյն այդ կասկածը՝ փարատեց, անցաւ, երբ ննջարանի դուռը բացւեց և տմբողջովին շղարշապատ սպիտակ կապտը հագած երևաց Լիւդմիլան և դառնալով Սալարեանին փաղաքշալից ասաց՝

—Պետք է Արտեմիչ, ժամանակն է քնելու, գնացէ՛ք ձեր ննջարանը:

Սալարեանի մանր ու սուր աչքերի միջով անցաւ արտասովոր մի կրակ և կայծերի նման պէծին-պէծին տալով, փայլեց: Նորա ձեռքերը սկսեցին դողալ, ծնկները թուլանալ, ներքին ծնոտը կախեց և վարի պռօշը լաթի նման իջնելով, մէջից ծորաց ջրի նման մի կաթիլ թուր:

—Ձէ, Լիւդմիլոչկա, դեռ վաղ է քունս չի տանում:

—Ինչպէս գիտէք, ես քնում եմ, և դուռը յետ անելով, անցաւ իր սենեակը:

Եւ ինչ որ անհանգիստ զգացմունք անցաւ նորա միջով:

—Դարձեալ կը գայ այդ խէչը, անցաւ նորա մտքովը, և անփոյթ կերպով մէջքի վրայ ընկաւ մահճակալի դիմացը պատի մօտ դրած թաւեայ սոփկայի վրայ:

Անցան մի քանի ծանր րոպէներ և ահա դուռը կամացուկ ճռաց և Լիւդմիլայի ննջարանի շէմքին երևաց Սալարեանը հրճող ժպիտը դէմքին:

—Պետք է Արտեմիչ, դուք չէք ուզում քնել, ինձ էլ անհանգստացնում էք, այժմ արդէն ուշ է, ես էլ յոգնած եմ, դարձաւ Լիւդմիլան:

—Ոչինչ, Լիւդմիլոչկա, ես այնպէս, մի քանի րոպէով եկայ միայն քեզ մօտ,—կը պառկես, ես կերթամ, ես կեր-

թամ... և յանցաւոր ժպիտը երեսին Սալարեանը մօտեցաւ գեղեցիկ կնոջը, որը մէջքի վրայ, և իր առատ ազդրերը անփոյթ կերպով ձգւած դէպի ցած, պառկած էր սոփկայի վրայ:

Սալարեանը մօտեցաւ և ծունկի դալով փափուկ խալիչայի վրայ, ձեռքը մեկնեց Լիւդմիլայի առատ և փափուկ կուրծքը և քակելով կապտի կոճակները, սողացրեց ներս, իսկ միւս ձեռքը դնելով նորա խիտ և բաց գոյնի մազերին, իր ջրոտ շրթունքները մօտեցրեց Լիւդմիլայի կարմրած, առատ այտերին, պռօշներին ու համբուրեց:

Լիւդմիլայի ամբողջ մարմնով անցաւ մի ցնցող և անհանգիստ զգացմունք,

—Պետք է Արտեմիչ, ինչ էք անում բաւական է վերջապէս, դուք չէք ուզում նոյնիսկ գիշերն էլ քնեմ:

—Ձէ, չէ, սիրելիս, թանկագինս, ես այնպէս փոքր ինչ յուզւած...

—Դուք գիտէք, որ ես փախչելու չեմ, միշտ ձեզ մօտ եմ և ձերն եմ, գնացէ՛ք Պետք է Արտեմիչ, ուզում եմ քնել:

—Ձէ, չէ, անգինս, ես այնպէս... յուզւած եմ, կերթամ, այժմ կերթամ...

Սալարեանը աւելի և աւելի սողում էր դէպի Լիւդմիլան և խլիչի նման փաթաթւում փարթամ ու առողջ կնոջ իրանով և ինչպէս վամպիր կպչում, ծծում իր մազադաթի նման չորացած շրթունքներով նորա առողջ և թարմ բաց կուրծքը:

Լիւդմիլան անհանգիստ շարժում արեց և տհաճութեամբ նորից դարձաւ Սալարեանին:

—Ի՞նչ էք ուզում, հեռացէ՛ք, Պետք է Արտեմիչ:

—Ձէ, չէ, ես այնպէս... ես հիմա... անպինս, հոգեկրս, ես հիմա կը գնամ:

Գրգուռած ծերուկը չէր հեռանում և աւելի ու աւելի անտանելի էր դառնում գեղեցիկ կնոջ կրծքին ընկած իր փաղաքշանքներով:

Լիւզմիլան փոքր ինչ բարձրացաւ, բայց Սալարեանի ոսկւացած ձեռքերը ամուր խտտած էին Լիւզմիլային, աւելի և աւելի սեղմում էին նորա իրանը:

— Վերջապէս, սա անտանելի է, շշնջաց Լիւզմիլան և թուլացած և ինքնամոռացութեան մէջ ընկաւ բարձի վրայ:

Սալարեանը արբած Լիւզմիլայի բաց և փափուկ մարմնով, ուշ չէր դարձնում Լիւզմիլայի թոյլ բողոքին, ամուր սեղմում էր նորան և ատամները կրճտացնելով, ծածկում փարթամ կնոջ ամբողջովին մերկացած մարմինը համբոյրներով:

Վերջապէս խաւար մութը պատեց նորա աչքերը, և նա, ինչպէս կատաղած ծերացած բորենի, վերջին ճիգն էր թափում յօշոտելու, պատառոտելու իր համեղ որսը, ուշ չը դարձնելով իր պառաւած, թօշնած մարմնի տակը թրպտացող առողջ կեանքի բուռն և փոթորկոտ բողոքին...

Լուսն ամեն ինչ՝—շշուկ, շունչ անգամ, և անցան յանցաւոր րոպէներ, մահու չափ ծանր և արձձի պէս ճնշող մէկի համար և յուզիչ ու ճակատագրական միւսի համար:

Թառամած, դեղնած և մեռնող տերեւները, կարծես, ընկնում էին արգաւանդ և խոնաւ հողի վրայ և մահու շնչով համակում նորան:

Սալարեանը գաղտագողի, շնչասպառ ու մատների ծայրերով երերալով հազիւ սողաց, անցաւ իր սենեակը և պատուհանի խիտ վարտգոյրը իջեցնելով լուսնի յամառ և կըշտամբող շողերի վրայ, հանւեց և մեռելի նման ընկնելով իր փափուկ մահճակալի վրայ, բնեց փոթորկոտ ու անբժօրէն անհանգիստ քնով...

Աշուն էր: Փչում էր առաւօտեան զով քամին: Տերեւ-թափ ծառերից ընկնում էին վերջին գունատ, դեղնած տերեւները և մերկ ծառերը սառն ու մահաշունչ քամու տակ խոնարհեցնում էին իրենց գլուխները: Մեռնում էր ամեն ինչ,—մարդիկն էլ շտապ—շտապ անցնում էին փողոցով մը-ապլ, թախծոտ դէմքով, գլուխները քաշ արած, կարծես, չը կամենալով նայել ամպամած, թխպած երկնքին:

Ամեն ինչ համակւած էր թախծոտ, բայց հաճելի ու խիտ տխրութեամբ: Եւ մարդը բնութեան ամայութեան մէջ զգում էր իրան, կարծես, մենակ, մեկուսացած:

Լիւսնմիւս Իվանովնան տաք և ամուր հազնւած ամայի փողոցներով շտապում էր քաղաքային այգին: Ահա նա անցնում էր մի փողոցով, որի խարխուլ ու փայտէ տախտակներով կարկտւած հին ու քայքայւած տները դեռ թաց էին գիշերը եկած նոսր անձրեփից: Փողոցը լուռ էր, որը ու մենակ, երբեմն միայն դրան տակից շունն էր մէկ—մէկ հաշում և դարձեալ լուռ, ընդհանուր ծոյլ հանգստութիւնը, կարծես, չը կամենալով վրդովել:

Քրտնած, դեռ թաց պատուհաններից նայում էին դաւառական քաղաքի մեղչան կանայք և զարմանում էին, որ իրանց փողոցով անցնում էր մի այդպիսի փարթամ և հարուստ հազնւած կին:

Ո՞ր է գնում նա, հետաքրքրութեամբ մտածում էին նոքա,—գուցէ գնում է մօտակայ գերեզմանոցը, ուր ունի թաղւած սիրելու դիակը,—գուցէ ժամադրութիւն ունի նըշանակած քաղաքի ծայրում, և այդպէս հաղար ու մի ենթա-

դրութիւններ անելով, մէկ պատուհանից միւսն էին ճանապարհ ձգում Լիւզմիլային:

Յանկարծ փողոցի ծայրից երևաց մի պառաւ կին և երբ հաւասարեց Լիւզմիլային, կոացած մէջքը բարձրացնելով, սուր հալեացք ձգեց Լիւզմիլայի վրայ և ողորմութիւն խնդրեց:

Լիւզմիլան բաց արաւ իր ընդհիւսկը և մէջից հանելով մի արծաթ մանէթ դրամ, դրեց պառաւի բուռը և արագ-արագ հեռացաւ:

Պառաւը զարմացաւ և անչափ ուրախացած բացեց օրհնաբանութիւնների տոպրակը և երկար բարեմաղթութիւններ անելով կամաց-կամաց անյայտացաւ կիսափուլ փայտէ գունատւած տների և պատերի միջով:

Լիւզմիլան դեռ երկար գնում էր այդ փողոցով և սըրտումը չափազանց ուրախ էր, որ այդ փողոցներով ոչ ոքին իր ծանօթներէից չի պատահում և, կարծես, ինքն մի օտար բաղաճում գտնուելիս լինի և անծանօթ մէկը լինի:

— Նա էլ չը գիտէ, որ այստեղ եմ, մտածում էր Լիւզմիլան իր ամուսնու մասին:

— Թող չիմանայ, հաղիւ շունչ եմ առել, նա ինձ ուղղակի տանջում է իր դողդոջուն պառաւած փաղաքշանքներով: Ես ուղում եմ ապրել, բաւական են այն փշրանքները, որ ես տալիս եմ այդ ծերուկին, կրկնեց նա մտքում այնպիսի թափով, որ քիչ էր մնում կանչէր:

Եւ Լիւզմիլան յետ նայեց և ուրախացաւ, որ փողոցը ամայի էր— ոչ ոք չկար և չիմացաւ իր մտքերը:

Լիւզմիլան արագացրեց իր քայլերը, կարծես, փախչելիս լինէր:

Վերջապէս հեռից երևաց քաղաքային պարտէզը, ամբողջովին տեղաթափ եղած և մերկ ծառերով, որոնց վրայ

պատանոււմ էին դեռ ցրտաշունչ աշունքայ քամու տակ այստեղ-այնտեղ թօշնած, զալկացած մենաւոր տերեւները, կարծես, վերջին ճիգը թափելիս մնալու, չը պղկելու առաջւան տեղից:

Լիւզմիլան մտաւ մեծ դարպասով պարտէզը և մի քանի խուլ և մոռացւած ճամուղիներով անցաւ պարտէզի խորքերը, ուր այստեղ նստացած ծառերի միջով երևում էր աշտարակի նման քարէ քայքայւած և ժամանակից մամուկաւած զուրցակը: Նա աւելի արագացրեց իր քայլերը և ահա ճամուղիքի ծայրին տեսաւ մի պարոն, որը տեսնելով Լիւզմիլային շտապով սկսեց մօտենալ: Վերջապէս երբ հաւասարեց նրա հետ, Լիւզմիլան ուրախ և սրտաբաց առաջ անցնելով դարձաւ:

— Սաշինկա, թանգադինս, Սաշինկա, բարեւ, բաւական ուշացայ, սպասեցիր ինձ չէ:

— Կէս ժամ կը լինի, աւել չէ, որ այստեղ եմ: Բայց նայիր ի՞նչ հրաշալի է այստեղ այս թախծոտ և մենաւոր ծառերի մէջ: Լսում ես քամու վույոցը, ամեն ինչ պատած է աշնանային տխրութեամբ, ամեն ինչ համակւած լացով, բայց մենք չենք լալ, այնպէս չէ, հոգիս, Լիւզմիլոյչկա... Գնանք ահա այն զուրցակը այնտեղից շատ լաւ է դիտել շուրջը:

Սաշան անցաւ կուռ Լիւզմիլայի հուժկու և հաստ թեւով և քայլերը ուղղեց դէպի աշտարակը:

— Աստուած իմ, որքան այստեղ յիշատակարաններ կան, բացականչեց Լիւզմիլան, երբ մտաւ սիւնանիստ զուրցակաշտարակը:

Եւ իրաւ բոլոր քարէ սիւնների վրայ գրոտած էին զանազան անուններ և նկատողութիւններ:

— Ահա տես 1820 թւականը, կողքին էլ գրւած Սաշա

և Լ... Լենուշկա, Սեդեբերը, այժմ թերևս նոցա ոսկոռներն էլ չը կան, բայց նոցա սիրոյ արձանագրութիւնը մնացել է մինչև այժմ:

—Ահա մի ուրիշը, տես Սաշինկա, որքան բարձր է գրւած, երևի մի բանի վրայ բարձրացել են ու գրել: Ապա, կարող ես կարդալ, ինչ է գրւած:

—Մենք սիրում ենք միմեանց և այստեղ ուխտ ենք կապում միմիայն միմեանց պատկանել,—Կօլեա և Լիդա, 1850 թ.

—Էհ, սոքա էլ են ծերացել, գուցէ մեռել—անցել գընացել, տխուր ակսոսանքով վրայ բերեց Լիւդմիլան: Այժմ պէտք է նոր սէր, նոր արձանագրութիւն...

—Ուզում ես, Լիւդմիլա, ես էլ գրեմ, յաւերժացնեմ մեր անունները, դարձաւ Սաշուն:

—Գրի՛ր, գրի՛ր, ինչո՞ւ չէ:

—Ինչ կը ցանկանայի՛ր:

—Գրի՛ր, անծանօթին իմ սէրը, Լիւդմիլա:

—Ո՞վ է այդ անծանօթը, հեաաքրքիր է իմանալ:

—Այդ վերջը կիմանաս, գրի՛ր այժմ:

Սաշան խոշոր տառերով գրեց Լիւդմիլայի ուղածը, իսկ տակը աւելացրեց, ով որ էլ լինի այդ անծանօթը—աւենանք ջանիկն է:

Լիւդմիլան կարդաց և ծիծաղեց, և դարձաւ—միթէ մոռացար մեր առաջին հանդիպումն փողոցում, յիշում ես ինչպէս դու ինձ հետևում էիր և յետոյ ծանօթացանք և դու չասացիր քո ով լինելը—դու անծանօթ էիր ինձ համար, դէհ գրի՛ր տակը ամենանոր և ամենավերջին թիւը:

Սաշան գրեց և դարձաւ Լիւդմիլային.—դու միշտ ծիծաղում ես ինձ վրայ և երեխայի տեղ դնում:

—Ոչ, ոչ իմ պայինկաս, դու թէև շատ խելօքն ես,

բայց միամիտ մանուկ ես, ես քեզ դորա համար շատ եմ սիրում:

—Յիմարներն են, որ հաւատում են կանանց, դարձաւ երեխայի պէս զայրացած Սաշան:

—Նու, նու, յիմարիկս,—Սաշայի քթին մատի ծայրով խփելով—դարձաւ Լիւդմիլան—ինչ բարկացկոտն ես եղել, օ այդ հայեացքդ, Սաշինկա, ինչ որ պողովատային բան կայ մէջը,—գիտես քո աչքերը բազմաթիւ գոյներ են ստանում, նայելով քո հոգու տրամադրութեան, և ես առ այժմ տեսել եմ ութը գոյն, բայց այդ պողովատային հայեացքից ես վախենում եմ, դէհ խելօք կաց, տեղդ նստիր, դու գիտես որ ես համբուրելի չեմ սիրում:

Սաշան այդ բոլորն զգուշ փաթաթելով Լիւդմիլային ամուր համբուրեց շրթունքներին:

—Դու միշտ մի բան կը հնարես, դու ինձ չես սիրում:

—Էհ, հոգիս, ես ինքս էլ չը գիտեմ, ո՞ւմ եմ սիրում: Ես սիրում եմ բոլորին—բոլորին, մանաւանդ քեզ նման անպիտաններին:

Լիւդմիլան վերցրեց Սաշայի իրեն գրկած ձեռքը և արագ կերպով ծնկան վրայ դնելով դարձաւ:

—Այ այդպէս, միշտ այդպէս պայինկա եղիր, չարն ես, չարածինն ես դու, Սաշինկա, հանգիստ չես նստիլ: Դու գիտես, ես քեզ ասել եմ, որ ես քեզ սիրում եմ, բայց չեմ ցանկանում կապել քեզ ինձ հետ, իմ կեանքի հետ,—գնա, հոգիս, կապիր կեանքդ մէկի հետ, իսկ ես քեզ հեռից կը սիրեմ:

—Դարձեալ, Լիւդմիլա, սկսեցիր խաղալ ինձ հետ, դու ուզում ես յուսահատութիւնից ինքս ինձ կորցնեմ:

—Ինչո՞ւ, դու երիտասարդ ես դեռ, ես արդէն իմ կեանքս առել եմ, թէպէտ այժմ էլ մի ծերուկի փայ եմ դա-

ուել, դա էլ երեւի իմ բաղդն է, այլ կերպ չէր կարող լինել, հոգիս, իսկ գաղտնի դաւաճանել իմ ծերուկին, ես չեմ կարող, պէտք է ամեն ինչ պարզ լինի: Եթէ ես մի օր դաւաճանեմ, ես պարզ ի պարզոյ կը գնամ և կ'ասեմ՝

—Ահա, Պետր Անտեմիչ, ես ուրիշին եմ սիրում, ուրիշի հետ եմ ապրում, թէ ես իրան վաղուց եմ ասել, որ իրան չեմ սիրում, այլ ամուսնացել եմ նորա հետ միմիայն հաշուով, այդ նա շատ լաւ գիտէ, բայց մարդու հաւատը խաբէութեամբ, խարդախութեամբ խախտել իմ ոյժերից վեր է, ես չեմ կարող:

—Միթէ նա քո այդ ճաղատ ստատուկի սավետնիկը չի հասկանում որ դու և նա մի զարհուրելի հակասութիւն էք—դու առողջ, երիտասարդ, փարթամ և ապրելու անհուն տենչով բռնւած, իսկ նա մի աւերակ,

—Թող, սիրելիս, ես դառնամ այդ աւերակի բուն, և արտասունքի կաթիլները լցւեցին Լիւդմիլայի խոշոր, արտայայտիչ աչքերը:—Միթէ դու չես տեսել, ինչ պոյէզիա է, երբ բուն մենաւոր ամայութեան մէջ նստած մի խարխլած պատի, աւերակի գլխին վույ-վույ է անում: Ես էլ եմ վույ-վույում, հոգիս, իմ բաղդիս ճակատին նստած:

—Եթէ դու ինձ այդպէս հոգեհաւան անես, ես բոլորովին կը մեկնեմ այս տեղից: Ես այդպէս չեմ ուզում, չեմ ուզում, լսում ես,—ամեն ինչ կամ ոչինչ. մի տեսակ բեկւած ձայնով ասաց Սաշան և նորից փաթաթեց Լիւդմիլային:

—Նու, նու, մանուկս, Սաշինկա, լաց մի լինիլ, տղամարդ եղիր, Բոնչ ես քիթդ կախել—ահա ես ամբողջովին հոգով և սրտով քոնն եմ, էլ Բոնչ ես ուզում սորանից աւել, այս ասելով Լիւդմիլան գրկեց Սաշային և գլուխը ուսերին դնելով, համբուրեց:

—Համբուրիր, համբուրիր, դուն էլ, Սաշինկա, ահա

այստեղ, նա դէմ արաւ իր փողակեայ լիքը վիզը:

Սաշան անվերջ և ջերմօտ տենդով սկսեց համբուրել Լիւդմիլայի վիզը, այտերը, աչքերը և հիւթալի շրթունքները:

—Այդպէս ամեն ինչը լաւ է, բայց դարձեալ իմը չես, Լիւդմիլիկա, դու համբուրում ես հետս և գիշերը կը գնաս դարձեալ քո ծերուկիդ գիրկը:

Լիւդմիլան ցնցւեց:

—Ինչ անեմ, Սաշինկա, կեանքը ինքն է մեզ ամենիս հրում դէպի մեր անելիքը: Ո՞ւր է դու էլ եթէ կարողանայիր տալ ինձ այն կեանքի ապահովութեան կէսը գոնէ, ես քոնը կը լինէի, իսկ մենք միասին միայն պիտի տառապենք մեր չքաւորութեան մէջ: Թող որ այդպէս էլ մենք սիրենք միմեանց, գուրգուրանք միմեանց մեր սրտերում:

—Դա անկարելի է, Լիւդմիլա, բարկացած վրայ բերեց Սաշան, երբ ես մտածում եմ ռիմս ես դու պատկանում, ես ինքս ինձ կորցնում եմ: Ես կրկնում եմ՝ կամ ամեն ինչ կամ ոչինչ:

—Սաշան վեր թռաւ տեղից և քայլերը, կարծես, ուղղեց դուրս:

—Այ դու, անպիտան, էլի եղնիկի նման վեր թռար: Չեմ կարող, չեմ կարող, չեմ...

—Նու եթէ չես կարող,—մնաց բարով, ես շուտով կը թողնեմ պաշտօնս և կը մեկնեմ Մոսկու: Ասուած մի բան կը տայ:

Լիւդմիլան մտածմունքի մէջ ընկաւ և տխրութեան սուերը անցաւ նորա երեսովը, բայց ինքն իրեն հաւաքեց և դարձաւ:

—Ինչպէս գիտես, Սաշինկա, բայց ես քեզ կը սիրեմ միշտ և քեզ չեմ մոռանայ, սրտումս կը փայփայեմ: Ասուած քեզ հետ:

Լիւզմիլայի խօսքերից յուսահատական ստւեր իջաւ Սաշայի դէմքին: Նա մտածմունքի մէջ ընկաւ, թախիծը կրծում էր նորա ներսը, թանգագին կնոջից բաժանելու ուրականը ծանր կերպով նստեց նորա սրտին:

—Այդպէս ուրեմն, այդ է քո սէրդ, թող այդպէս էլ լինի, շուտով կը գնամ և դու այլ ևս ինձ չես տեսնիլ—մընաս բարով կասես:

Ի՞նչ անեմ, Սաշինկա, կը գնաս, բայց սրտումս կապրես դու ընդմիշտ: Դէ՛հ, գնանք, այժմ, արդէն ժամանակ է, պարտէզում մարդիկ են երևում, լաւ չէ, կարող է ծանօթ պատահել:

—Դու, կարծես, ամեն ինչից վախենալ ես սկսել, դիրք ես պահպանում, չը լինի թէ հասարակական կարծիքը խօսէ վրադ:

—Օ՛, չէ Սաշինկա, չեմ ցանկանում գոնէ արտաքին անդորրութիւնս վրդովել, բաւական է և իմ ներքին հոգեկան խռովութիւնս:

Մութը ստւերը անցաւ լիւզմիլայի երեսովը, երևում էր, որ երբեմն ծանր բոպէներ էին դալիս նորա վրայ:

Նոքա վեր կացան և կամաց-կամաց անցան ծառուղիներով դէպի պարտէզի դարպասը: Փողոցները մնացել էին նոյն ամայի վիճակում, երբեմն հատ-հատ երևում էին մարդիկ, օտար, անծանօթ դէմքով: Գաւառական քաղաքների կնիքն էր դա—խուլ մենութիւն, մանաւանդ անձրևային, մռայլ օրերին:

Անցան մի նեղ ու ամայի փողոց: Լիւզմիլան մտաւ Սաշայի թևով և ամուր խտտած արագացրեց քայլերը:

Պատուհանից նայող կանայք այժմ, տեսնելով Լիւզմիլային մի տղամարդու հետ, աւելի ամրացան իրենց ենթադրութիւնների մէջ: Լիւզմիլան իր խիտ քօղի տակ աւելի խորհրդաւոր էր երևում:

Սաշան գլխիկոր և տխուր էր:

—Նու, նու, Սաշինկա, չը տխրես, եթէ գնալու լինես կը տեսնեմք:

—Ոչ, ոչ, արդէն աւելորդ է տեսնելը:

—Ձէ, չէ, հոգիս, վաղը եկ դարձեալ պարտէզը երեկոյան ութին: Կը գաս, Սաշինկա, չէ՞:

—Չը գիտեմ, բարկացող նօթերով պատասխանեց Սաշան, կարելի է վաղը այդ ժամանակ արդէն ճանապարհաւ լինեմ:

—Ինչպէս կուզես, դարձեալ խստութեամբ դարձաւ Լիւզմիլան:

Սաշան մռայլեց:

Արդէն բաւական մօտեցել էին քաղաքի կենդրոնին, վտանգը աւելի և աւելի շատանում էր, Լիւզմիլան չէր ցանկանում, որ իրեն տեսնեն Սաշայի հետ,—մնաս բարով ասեց և ջերմ ու սիրալիր ժպիտը երեսին ուղիղ նայեց աչքերին, կարծես, ասելիս լինէր—չես մեկնիլ ինձ չը տեսած: Ապա փողոցի անկիւնից ձկնելու ժամանակ յետ դարձաւ և նորից նայեց յուսալիր և տարփող ժպիտով:

Սաշան մի առ ժամանակ կանգնած, քարացած մնաց տեղը և ապա ինքն իրան,—նա ինձ սիրում է—ասեց մըտքում և հեռացաւ իրեն անծանօթ ու նոր փողոցներով:

X

Սեղանատան ժամացոյցը զարկեց ժամը 6-ը: Լիւզմիլան սննդարար և փառաւոր ճաշից յետոյ պառկած տաճկական գահաւորակի վրայ և աչքերը յառած դէպի փակ պատուհանները, մտածում էր:

Եւ այդպէս անվերջ—կեր, խմիր, հաղնիր և ման ա-րի,—հարստութիւնն էլ ինձ բաւարարութիւն չը տւեց, տը-խուր է, տխուր, և եթէ այդ Սաշան էլ չը լինի, իմ կեանքումս չէր լինի մի փայլուն կէտ, արևի մի ճառագայթ, մը-

տածում էր նա: Հիմա նա էլ վշտացել է ինձանից և կալող է պատահել թողնի քաղաքը և վերադառնայ հայրենիք, և ահա այն ժամանակ ֆնացիր այդ ճաղատ և թափած մագի-րով ծերուկի մօտ և զոհ դարձիր նորա անվերջ և զգալի բերող փաղաքշանքներին: Բայց ինչո՞ւ վշտացնել այդ ա-ռողջ և սիրելի երիտասարդին, ինչո՞ւ չը տարել նորա ջերմ և անկեղծ սիրով, ինչ եմ կորցնում ես կամ այն ծերուկը, որ իր դրամով ինձ ստրուկ է դարձրել և բաւական չէ, դեռ այդ դրամով իւր բարոյականութիւնն էլ է վզիս փաթա-թել ու կապել: Ինչ կը նշանակէ հաւատարիմ ֆնալ ամուս-նուն, չը դաւաճանել նորան, երբ նա իր սպառնած կեանքով, գալիս է քո առողջ և առատաբուղի կեանքի ակնիւր ջա-մաքացնելու: Չէ, չէ, դա է անբարոյականութիւնը,—և ոչ թէ իմ սէրը դէպի Սաշան: Մարմնի, օրգանիզմի պահանջը բնութեան պահանջն է, իսկ բնութիւնը անարատ է, բարոյ-եական է: Բնութիւնը ինքը մօրայն է: Ես չեմ ցանկանում հպատակել մարդկանց, մանաւանդ այդպիսի ճաղատած և թափած տերեւներով կեանքի մորալին: Առողջ կեանքի մո-րալը այլ բան է ասում և ես գնալու եմ նորա յետնից: Իմ Սաշինկա, բո ամեն մի ֆեբրադ ինձանով է շնչում և ես յանցանք կը գործեմ, բո սիրուն չը պատասխանելով:

Ահա այսպիսի մտածմունքներով Լիւզմիլյան ձգեց և ճապկուեց իր փարթամ ու լիքը մարմնով, աւելի բելիեֆ և գրգռիչ տեսք տալով իրան սենեակի կիսամթութեան մէջ: Լիւզմիլյայի մի ոտը վայր սողաց և բացելով ծնկնից վեր գունաւոր և սպիտակ շղարշով կարած ներքնազգեստի տա-կից երեւաց նորա փափուկ և սպիտակ մարմինը:

Ներս մտաւ Սալարեանը և նորա մանր ու մկան աչ-քերը դիպան Լիւզմիլյայի մերկացած ազդրին: Անհանգիստ կրակը փայլեց և պսպղաց նորա ջերմոտ տենդայնութեամբ շարժող աչքերի մէջ:

Նա աննկատելի մօտեցաւ Լիւզմիլյային և ծունկի դա-

լով փափուկ խալիչայի վրայ, շրթունքները մօտեցրեց բաց ծնկանը:

Լիւզմիլյան ցնցեց և զգալի գգացմունքը անցաւ նո-րա ամբողջ մարմնով մէկ, կարծես, մի սառը խլէզ անցաւ նորա բաց ծնկան վրայով վեր,—նա կայծակի արագութեամբ վեր թռաւ տեղից և նստեց գահաւորակի վրայ և դարձաւ վալաշոտ ծերուկին:

Թողէք գոնէ ցերէկը հանգստանամ, գնացէք ձեր սեն-եակը և հանգստացէք:

—Չէ, սիրելիս, անգինս, ես այնպէս, ես կը գնամ, պառկիր հանգստացիր, ներիր ինձ, ես չը կարողացայ, չը համբերեցի...

Այս ասելով, յանցաւորի նման Սալարեանը յետ—յետ գնալով, հեռացաւ իր սենեակը:

Լիւզմիլյան նայելով նորա յետնից, նորա ճաղատ և տեղ տեղ դեղին, գունատած պուտերով գլուխը, երեսը ծոմոնց և ինստիկտաբար «Ֆի» ասելով, դարձաւ դէպի պա-տը և պառկեց:

—Բեզ, սիրելիս, քեզ եմ կարօտ —և նորա ներսը և նորա հուժկու և առողջ մարմնովը անցաւ մի տարփոտ, գըր-գոյիչ և անզուսպ գգացմունք, կարծես, նորա մարմնի իւրա-քանչիւր մասնիկը շարժւում, տարւում և ուզում էր սլա-նալ դէպի առողջ և երիտասարդ Սաշան:

—Դու իրաւունք ունես ինձ առնելու,—բո երիտա-սարդութիւնը բո իրաւունքդ է, ասում էր նա իր մտքում, և ոչ ոքի ես և դու հաշիւ տալու չհնք, ես քոնն եմ, իսկ դու իմ: Մեր մարմինների անզուսպ ցանկութիւնը մեր արդարացումն է, ասում էր նա իր մտքում դարձեալ:

Իւրաքանչիւր մի յանցաւոր միտք Լիւզմիլյայի ուղե-ղում իր արդարացումն էր ուզում գտնել:

Լիւզմիլյան պառկած էր ազդրի ձեով, նորա լիքը և գեր ազդրերը և օվալ տօրսը զգեցիկ կորութեամբ և ու-ռուցիկ գծերով դուրս էին եկել և յուզիչ պարզութեամբ

գծել նորա մարմնի գեղեցիկ ձևերը թափանցիկ և բարակ զգեստի տակից:

Սալարեանը դրան արանքից նայում էր և հրճւում էր նորա մարմնի առատութեամբ և քարշող գեղեցիկութեամբ, մոռանալով այն վիրաւորանքը, որ Լիւդմիլան հասցրեց նորան, ընելով նորան իրա մօտից:

Սալարեանը մնաց երկար կանգնած, բուռն ցանկութիւնը յուզում էր նորա մաշւած օրգանիզմը, նա ուզում էր բանալ դուռը և նորից մօտենալ Լիւդմիլային, բայց՝ չէր համարձակուում, վախը, որ կարող է վշտացնել, նոյն իսկ բարկացնել գեղեցիկ կնոջը, նորան յետ էր կանգնեցնում:

Սալարեանը գնահատում էր իր յարաբերութիւնները Լիւդմիլայի հետ և ամեն կերպ աշխատում էր չը փչացնել նորան և արտաքին հարթութիւն պահպանել իր յարաբերութիւնների մէջ:

Բայց ահա կայծակի արագութեամբ նորա միջով անցաւ մի միտք, որ Լիւդմիլան կարող է իրեն անհաւատարիմ գտնել և սիրել ուրիշին: Նորա երևակայութեան մէջ վառ պատկերացաւ Լիւդմիլայի առողջ, լիքը իրանը թատրոնում պատահած երիտասարդի զրկում, տարփոտ համթալի պոռչները: Իսկ Լիւդմիլան, — նա նոյնպէս համբուրում է, գգւում նորան, այդ սուղոյ՝ երիտասարդին:

Սալարեանի ամբողջ մարմինը փշաքաղեց և նա իր բեռնած հայեացքը Լիւդմիլայի վրայից դարձրեց սենեակի միւս կողմը, հանդիպելով հայեացքով պատի մօտ ամրոցի նման կանգնած պողովատէ կասսային:

Սալարեանի հայեացքը պարզեց և թեթև ժպիտը անցաւ նորա գէմքով:

Իսկոյն նա մօտեցաւ կասսային և ամուր զնգոցով, կարծես, մէկին ուզելով խայթիլ, բացեց կասսայի հաստ և

ծանր դուռը և միջից սկսեց դուրս հանել փաթեթներով արժէքաթղթեր և թղթադրամներ և թանգագին իրեր:

Մի ինչ որ ուրախ և յուսատու ստւերներ նորից անցան նորա դէմքով:

Նա, կարծես, ասելիս լինէր իրեն — սոքա դեռ երկար, մինչև իմ կեանքիս վերջը կապահովեն այժմեան իմ հարուստ և փարթամ կեանքը և Լիւդմիլան էլ կը մնայ մօտս, ով կը տայ նորան այս ամենը, — եթէ ոչ սոքա, և նա ինքնաբաւական կերպով վերցրեց թղթադրամների փաթեթները և, կարծես, շոյելով ու գուրգուրալով նորից զգուշութեամբ դրեց իրենց առաջւան տեղը, նոյնպէս միւս արժէքաթղթերը և թանգագին իրերը:

Սալարեանը յետ արեց հաստ և մասսիւ պողովատէ կասսայի դուռը և նորից ամուր զնգոցով կողպեց, և ինքը դեռ մի քանի վայրկեան մնաց կանգնած քառակուսի երկաթէ սիւնի առաջը:

Սալարեանի դէմքը ընդունեց լուրջ և հանգիստ արտայայտութիւն, կարծես, նորա բոլոր յոյսերը և բոլոր ներսը կասկածող և վարանող մտքերը հանգստացան այդ պողովատէ հաստակուռ փոքրիկ ամրոցի վրայ:

Սալարեանը ինստիկտաբար տարաւ ձեռքը դէպի կասսան և ոսկրացած ձեռքով, կարծես, շոյեց կասսայի բրոնզէ ինկրուստացիաները:

Երկաթի սառնութիւնը անցաւ նորա մարմնով և նա սեղմեց կուչ եկաւ, ու վարանող, ու անհանգիստ քայլերով նորից անցաւ դէպի կիսաբաց դուռը:

Սալարեանը մի անգամ էլ նայեց անհոգ ու յուզիչ տեսքով պառկած կնոջը, դարձաւ ետ և նայեց նորից վայրկեան մի պողովատէ կասսային, ապա ամուր, հաստատ քայլերով անցաւ սենեակի միւս կողմը և երազկոտ ցնորքնե-

րով պառկեց հարուստ և քաղցր յիշողութիւններ դարձեց-
նող գահաւորակի վրայ:

Լիւդմիլան սեղանատանը դեռ կիսաքուն դրութեան
մէջ պառկած էր իր սպիտակ, թափանցիկ շորի մէջ, որից
աւելի պայծառ և աւելի ուժեղ դուրս էին եկել նորա ճկուն
ու հարուստ մարմնի ուռուցիկ գեղեցկութիւնները: Նա շարժ-
ւեց, ճապկեց և թևերը պարզեց առաջ, կարծես, ցանկանա-
լով ձգել ամբողջ իր կեանքով ի մարմնովը դէպի ազա-
տութիւն, ազմուկ և շարժում՝ երևալու համար տղամարդ-
կանց տաք ու զրզուող հայեացքներին:

Պատուհանից ծածկւած փեղկերի ճեղքից անցնում էր
արեգակի նեղ ոսկէգոյն ճառագայթը և կարմրագոյն փողու
սիւնեակը ուրախ դողդողում և պտոյտ էր դալիս սենեակի
մթութեան մէջ: Ոսկի շերտը շիշտակի ընկած էր սեղանի
վրայ և պայծառ կերպով վառւում էր սեղանի վրայ դեռ մը-
նացած շամպայնի շիշի կողքին պսպղուն աստղիկը:

Սորհրդաւոր, խաղաղ էր ներսը—սենեակում, խորհր-
դաւոր և խաղաղ էր և դուրսը—եկիւրը փաթաթւած էր երե-
կոյեան փափուկ և կապոյտ վշտով և դարձել էր դորանից
աւելի գեղեցիկ և աւելի խորհրդաւոր, ինչպէս մտորող կոյս:

Արևը իր վերջին հեքի մէջ էր և երկրի վրայ իջնում
էին մութը և երերուն սոււերներ, համակելով ամեն ինչը
մի տեսակ թախծոտ աշնանային վշտով, վարանոտ սպասո-
ղականութեամբ:

—Ի՞նչ էլ լինի, ես պիտի գնամ այսօր, Սաշան մեղք
է, նա ինձ կը սպասէ, մտածում էր Լիւդմիլան և նայում իր
փարթամ և ուռուցիկ ազդրերին և հիացող բարձր կրծքին:
Սաշան—կրկին անցաւ նորա մտքով—Օ՜ ինչպէ՞ս խելակո-
րոյս կերպով նա կը փաթաթւէր և կը գրկէր ինձ և համ-
բոյրներով կը ծածկէր ինձ:

Լիւդմիլան վեր կացաւ տեղից, ճապկեց, ձեռքերով
շփեց դէպի վեր երեսը և հաւաքեց իր թափթփած մազերը:

Նա մօտեցաւ կիսաքաց դռանը և տեսաւ ինչպէ՞ս Սա-
շան նստած դիակի նման մէջքի վրայ ընկած, քնած էր, նորա
ճաղատ գլուխը խորը ընկել էր բարձի մէջ երկու կողմից
ցցւած ականջների ծայրերով, —ածիւրած կզակը կոացել էր և
կողքի ընկել ու կախւել, կաղմելով բերանը մի հոանկիւնի
ճեղքւածք սեացած ատամներով:

—Օ՜, Աստուած իմ, զգւելի է անցաւ Լիւդմիլայի մըտ-
քով, և իսկոյն աչքերը փակեց և շտապ հեռացաւ իր սեն-
եակը:

Նա արագ և շտապ կարգի բերեց իր մազերը, հագաւ
վերնազգեստը և գլխարկը և, կարծես, հրդեհով բռնւած
տնից, դուրս վազեց, թռաւ:

Դուրսը աղախնուն ասեց, որ իան թէյի չսպասեն, ին-
քը ուշ է գալու:

Դրսի թարմ և երեկոյեան զով օդը թարմացրեց և աշ-
խոյժացրեց Լիւդմիլային և նա ուրախ ու թռչկոտով քայլե-
րով ուղղեց խուլ փողոցներով դէպի քաղաքային պարտէ-
զը, ուր ժամադիր էր եղել Սաշայի հետ:

XI

Լիւդմիլան մեզ ծանօթ պարտէզի բարէ աշտարակում
էր: Երեկոյեան վերջալոյսը իր վերջին հեքի մէջ էր, Սա-
շան դեռ չէր երևում, անհանգստացնում էր այդ նորան: Նա
շարունակ նայում էր հեռուն ծառուղու միջով և ամայի աշ-
նանային մերկ կանչող ծառերի միջից ոչ ոք չէր երևում,
բացի հատ-հատ սիրահարած զոյգերի, որոնք սոււերների
նման երևում և անյայտանում էին հեռաւոր ծառերի մէջ:

Լիւզմիլան սրտատրոփ սպասում էր Սաշային: Նա ամբողջովին փայլի և շարժողութեան մէջ էր, և, կարծես, պոկւելիս լինէր դէպի առաջ, դէպի մի անձանօթ, չը ճաշակած երջանկութիւն, որ տալու էր նորան կանչող, գրաւող կեանքը: Տանը խեղդող և ճնշող մթնոլորտից դուրս պոկւելով, նա առագաստի նման արագ և անհաշիւ գնում էր ճակատագրի փչող քամով, հեռուն, իր կեանքի հորիզոնի վրայ տեսնելով իրեն յափշտակող, թարթող մի փայլուն կէտ, որը լուսոյ աղօտ ճառագայթներով բացւում էր նորա առաջը մի անձանօթ, բայց երազկոտ աշխարհ,--Սաշան էր այդ աշխարհը իր մտորոտ, երիտասարդ և անհաշիւ սիրոյ զգացմունքներով,--մի հոգի, որը վճիտ առւի նման խփում էր իր սառը հոգին Լիւզմիլայի թօշնած ու խամրած կեանքին, տալով նորան անվերջ յոյսեր, մի անձանօթ, մի սպասող երջանկութեան հեռանկար, որի նախազգացումի տակ ամբողջ նորա առողջ, երիտասարդ և հարուստ մարմինը ընդունած հեքի մէջ դողում էր տենդոտ սպասողութեամբ, և ոչ մի մութ գիծ չը կար նորա մէջ,--ամեն ինչ պայծառ էր և փոթորկոտ:

Սաշան դեռ չէր երևում, անհանգիստ յուզումը անցաւ Լիւզմիլայի ներսը:

—Չը լինի թէ բարկացել է ինձանից, չը լինի թէ յանկարծ մեկնած լինի, այդպիսի հազար ու մի միտք անցնում էր Լիւզմիլայի անհանգիստ ուղեղով:

Անցան դարձեալ նորա համար յաւիտենականութեան պէս երկար րոպէներ, ամայի ծառուղիով և մերկ ծառերի միջով ոչ ոք չէր երևում, անյայտացան նոյնիսկ մի-երկու կասկածելի դոյգերը, շուրջը մենաւոր էր և խաղաղ, միայն երբեմն թեթև քամին լսելի էր դարձնում զեղնած, չորացած աշնանային տերեւների խշխշոցը:

Ծանր թախիծը պատեց Լիւզմիլային:

Նա չը կար...

Յուսահատ ստեղծները իջան և թուխ պամպի նման պատեցին ու ճնշեցին Լիւզմիլայի մտքերը:

Բայց յանկարծ ինչ որ սեխն տւեց հեռաւոր ծառերի միջով: Լիւզմիլան յառած աչքերով հայեացքը ուղղեց դէպի սեխն տուող կէտը:

Նա է, նա է... ակամայ թռաւ նորա բերանից և սիրտը սկսեց ուժգին բաբախել:

Երբ բաւական մօտեցաւ անձանօթը, Լիւզմիլան պարզ ճանաչեց Սաշային:

Սաշինկա... նորից թռաւ նորա բերանից:

Սաշան շտապով մօտեցաւ ժպիտը երեսին կարօտագին ուզող հայեացքով թռաւ աշտարակի սանդուղքների վրայով:

Լիւզմիլան առաջ ընկաւ լարւած մարմնի մի անտաշելի ցանկութեամբ և համարեա ընկաւ Սաշայի կրծքին: Երկու ուժեղ և տարփոտ թեք գրկեցին նորա երիտասարդ ճկուն մարմինը և տաք շրթունքները սահելով սիրող կնոջ թաւեայ այտերով, գտան նորա շրթունքները և փակեցին նոցա կատաղի համբոյրներով:

Լիւզմիլան մաքառում էր նորա տարփոտ գրկում, ուղեւում պոկւել, դուրս պրծնել նորա ամուր թևերից, բայց նա մէկ ձեռքով բռնելով նորա փափուկ, աղւամաղով ծածկւած ծոծրակը, տանջող ուժով սեղմեց նորա շրթունքները իրեններին օյնպէս, որ զգաց նորա սառը և թաց ատամնեքը: Լիւզմիլան խեղդամահ էր լինում խելակորոյս եղած Սաշայի սեղմած ձեռքերի մէջ, յուսահատ կերպով նա յետ բաշեց և պոկւեց, յետ ցատկելով դէպի աշտարակի ցած ու լայն պատը:

—Ոչ, ոչ, Սաշինկա, հարկաւոր չէ, հարկաւոր չէ այդ...

Սաշան ուշ չը դարձրեց նորա աղերսող խօսքերին, նորից ուղղակի յարձակեց Լիւզմիլայի վրայ և նորից փաթաթւելով նորա իրանովը, ամուր սեղմեց նորան և ապա արագ-արագ քակելով նորա կոճակները, կատաղի համբոյրներով ծածկեց նորա առատ և սպիտակ կուրծքը:

—Սաշինկա, հազիւ լսելի ձայնով Լիւզմիլան ընկալ նստաբանի վրայ և յոգնած ու կիսազիտակցութեան մէջ տարփոտ մարմնով գրկեց Սաշայի գլուխը, թոյլ ու ջերմոտ համբոյրով ծածկելով նորա շրթունքները:

Լիւդմիլան նորից փորձեց ընդդիմանալ, բայց երբ մթութեան մէջ, աստղերի աղօտ լոյսի տակ տեսաւ Մաշայի վառող, հրակայծ արձակող հրաշալի աչքերը, սիրելի ճակատը և փափուկ ու մութ գոյնի մազերը, երբ լսեց նորա յուզող ծաօթ ձայնը, Լիւդմիլան յանկարծ թուլացաւ և կպաւ նորան ամբողջ մարմնով, կարծես, ուզելով ասել,—Այլ ևս չեմ կարող այդպէս...

Սաշան ամուր և ուժեղ ձեռքերով դեռ բռնած ունէր թանկագին կնոջ իրանը, երբ նա թուլացած, ինչպէս խուրձ պառկեցաւ նստարանի վրայ, յուզիչ մերկութեամբ բաց անելով հոլանի ու սպիտակ ոտները ծնկներից վեր ծածկւած ներքնազգեստի սպիտակ շղարշներով:

Մաշայի աչքերը մթնեցին, նա հազիւ լսեց միայն Լիւդմիլայի վերջին մրմունջը՝ «Անգի՛նա» և մթութեան և պարտէզի ամայութեան մէջ մոռաւալով ինքն իրան, գրկեց մերկացած, փարթամ և փոթորկող անամօթութեամբ բացւած կնոջ իրանը աւելի ամուր, աւելի խիտ...

Ուշ գիշեր էր, Լիւդմիլան, ինչպէս ձեռնասուն վագրուհի իր խոշոր բայց ճկուն և շարժուն կազմւածքով նըստած էր Մաշայի ծնկանը և թևերը ձգած նրա ուսերին անդադար կրկնում էր:

—Ինչո՞ւ, Սաշինկա, ես և դու յաւիտեան կապւեցանք...

Երանաւէտ մրմունջները դեռ երկար լսւում էին խաղաղ աշնանային գիշերին երկուսի բերանից և զնում տարածւում ջերմ շշուկներով ամայի պարտէզի ծառերի խորհրդաւոր մենութեան մէջ, և ոչ ոք չը գիտէր, որ այդ հինաւուրց քարէ աշտարակի մէջ կուում, կոփւում և ամրանում էր մի նոր կեանք, նւագւում էր մի նոր ջութակ, որ բերում էր երկուսի համար տանջալից, քայց և լի յոյսերով և սպասելիքներով մի երջանկութիւն:

Օսար լեզուով բարգամանել ցանկացողները—դիմեն հեղինակին.
Պաշնատ—Тифлисъ, Вознесенская, 45. Кара-Дарвишъ.

ԳԻՆԸ 50Է.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0341436

35581